

LİBERTERYEN TEORİ BAKIMINDAN EKSTREM SPOR YAPAN KİŞİLERE YÖNELİK PATERNALİST MÜDAHALE SORUNU

*THE PROBLEM OF PATERNALISTIC INTERVENTION TOWARDS PEOPLE PRACTICING EXTREME
SPORTS IN THE CONTEXT OF LIBERTARIAN THEORY*

Araştırma Makalesi

Çağatay ŞAHİN*

ÖZ

Kişinin kendi bedeninin sahibi olduğunu belirten liberteryen görüş bu sahiplik üzerinde her türlü dışsal müdahalenin özgürlüğe engel olduğunu ve kişinin dini, kültürel, politik bakımdan herhangi bir aidiyet baskısı hissetmeden bu hususta kararlar alması gerektiğini savunmaktadır. Bununla beraber kişinin kendi üzerinde tamamen yetki sahibi olması kendisine zarar verme ihtimali yüksek bazı eylemleri hukuk teorisi bakımından tartışmalı hale getirmektedir. Kişinin limitlerini zorlama ve adrenalin arayışıyla gerçekleştirdiği ekstrem sporların durumu da bu kapsamda değerlendirilebilir; zira bu sporları yapanların yaralanma veya ölümle sonuçlanan eylemleri kendi iradeleriyle yapmaları negatif özgürlük, paternalizm ve hukuk ilişkisi temelinde bu sporları tartışmalı hale gerektirmektedir. Her yıl sporcu sayısını ve izleyici kitlesini arttıran ilgili spor branşlarında kişinin kendini yüksek risk altına atma konusunda tek başına karar verici olup olmadığı ve bu kişilere devlet eliyle herhangi bir müdahalede bulunulup bulunulamayacağı meselesi çalışmanın merkezinde yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: liberteryenizm, bireycilik, negatif özgürlük, paternalizm, ekstrem sporlar.

ABSTRACT

The libertarian view, which states that the person is the owner of their own body, argues that any external intervention on this ownership is an obstacle to freedom and that the person should make decisions without feeling any religious, cultural or political pressure of affiliation. However, the fact that the person has full

DOI: 10.32957/hacettepehdf.1667210

Makalenin Geliş Tarihi: 28.03.2025

Makalenin Kabul Tarihi: 31.05.2025

* Doktor Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı

E-posta: cagataysahin@hacettepe.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6184-5053

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

authority over themselves makes some actions that are likely to harm themselves controversial in terms of legal theory. The situation of extreme sports practiced by individuals in pursuit of pushing their limits and seeking adrenaline can also be evaluated in this context; since the fact that those who practice these sports voluntarily commit acts that result in injury or death makes these sports controversial on the basis of the relationship between negative freedom, paternalism and law. At the center of the study is the question of whether the individual is the sole decision-maker in putting themselves at high risk in the relevant sports branches, which increase the number of athletes and the audience every year, and whether any intervention can be made by the state.

Keywords: Libertarianism, individualism, negative liberty, paternalism, extreme sports.

EXTENDED SUMMARY

Liberal individualist ideology, which asserts that individuals have ownership over their own bodies, underscores the necessity of minimizing external interference in personal decision-making. According to this perspective, any form of state intervention in actions that do not harm others should be eliminated. Libertarianism, often seen as a more radical extension of classical liberalism, contends that individuals should have absolute autonomy in their decision-making about themselves. Since those who do not infringe on the rights of others should not be subjected to decisions imposed by an external authority, such interference is viewed as a fundamental obstacle to the full realization of personal freedom. Libertarianism, which envisions the state in a minimal role, limiting it primarily to military protection, argues that human relationships should be entirely based on voluntary interactions. Rejecting the notion that society possesses an independent good that supersedes individual well-being, libertarian theory opposes the sacrifice of individuals for the sake of collective interests. As the sole proprietors of their own bodies, individuals have the right to direct their own lives and make decisions regarding their personal existence. Ultimately, even in the most challenging circumstances, full responsibility for one's life belongs exclusively to the individual.

Based on this information, the study examines the question of where the limits of individual decision-making end in extreme sports, where the level of risk is considerably high. Investigating this boundary inevitably necessitates a discussion on the feasibility of paternalism and the acceptability of negative liberty in sports where individuals engage in highly stimulating activities to test their personal limits. High-risk sports such as wingsuit flying, freediving, and solo climbing without equipment raise the question of whether individuals should be solely responsible for making decisions regarding such life-threatening activities. In this context, the study seeks to analyze the freedom to engage in extreme sports within the framework of libertarian rights theory, with regard to contemporary developments.

Another key issue concerns the extent to which individuals can be protected from themselves and whether a person may be safeguarded against bodily interventions performed with their own consent. This matter, frequently addressed in contemporary legal frameworks, establishes the legal boundaries of the claim that

individuals have absolute authority over decisions concerning their own bodies. Indeed, through legal transactions and acts, individuals may impose excessive limitations on their legal personality or even bring about its termination. In Turkish law, this issue is primarily regulated under Article 23 of the Turkish Civil Code No. 4721, which stipulates that individuals cannot waive their legal capacity or personal rights through actions originating from themselves, nor can they consent to interventions that could be deemed as assaults on their bodily integrity. Within this framework, the study also aims to explore whether the principle of self-protection in law can be applied to extreme sports, given that individuals engaging in such activities knowingly expose their bodily integrity to severe risks in pursuit of heightened excitement or personal challenge.

To address these questions, the study draws upon sources from civil law, sports law, political philosophy, and legal philosophy. Furthermore, since extreme sports, often regarded as a lifestyle by many athletes, should be considered distinct from conventional sports, it has been necessary to incorporate insights from recent news reports and online sources. These sources reveal that the issue extends beyond theoretical discussions and is shaped by real-world developments. A review of the literature in the fields of law, political science, and sports sciences has shown that no study has directly examined this issue, underscoring the contribution of this research to the existing body of scholarship.

In pursuit of a comprehensive conclusion, the study employs a conceptual and theoretical approach. The first section examines the place of liberty within liberal and libertarian thought. The following section explores the limits of individual autonomy in relation to self-directed actions within rights theories. The final section assesses the definition of sports, the role of sports law in this context, and the question of whether intervention in extreme sports can be justified. One of the primary conclusions reached is that, due to their high-risk nature, extreme sports should be categorized separately from traditional sports. Additionally, the study highlights that these activities are not purely individual pursuits; rather, they must be considered within a broader social context.

The first major observation emerging from this analysis is that extreme sports, growing in popularity, have developed an industrial dimension. Secondly, extreme sports, which initially emerged as a pursuit of adventure in nature, have increasingly been commercialized on a global scale, with athletes continuously pushing their personal limits in these high-risk disciplines. For instance, in base jumping and wingsuit flying, sports with exceptionally high fatality rates, athletes attempt record-breaking jumps from the lowest or highest possible points. Moreover, some athletes climb skyscrapers in various countries without notifying security forces, ascend high mountains in national parks, or dive into areas devoid of natural light. Classifying all of these activities as "sports" and viewing them solely as personal choices that should remain within the private sphere, free from intervention, presents a significant challenge.

Against this backdrop, the study examines external interventions in individual choices within different theoretical categories and concludes that paternalistic intervention is, in fact, permissible within libertarian theory. Within this scope, such intervention is justified only to the minimal extent necessary, ensuring that

it respects the autonomy of individuals while safeguarding their well-being. Consequently, in the case of extreme sports, where the risk factor is particularly high, such intervention may be deemed legitimate when directed at protecting individuals from serious harm.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin önde gelen kalp cerrahları arasında sayılan Dr. Mehmet Susam 2015 yılında evlenmeden bir hafta önce Fransız Alpleri'nde “wingsuit” adıyla bilinen paraşüt atlayışını yaparken kaza geçirmiş ve kaza sonucu kayalıklara çarparak yaşamını yitirmiştir. Cenaze töreninde bu sporun yasaklanması yolunda yapılan konuşmalar ise ekstrem sporlar ile ilgili tartışmayı kamuoyunun yeniden gündemine taşımıştır. Bu aktivitelerin spor mu yoksa adrenalin tutkusuyla gerçekleştirilen hayati risk taşıyan eylemler mi olduğu uzun yıllardır gündemi meşgul etmektedir. Susam'ın vermiş olduğu son röportajdaki ifadeleri dikkat çekicidir¹: “*Son dört yıldır yaptığım wingsuit ve mesleğim paralel şeyler. İkisinde de adrenalin yüksek miktarda. İkisinin de yanında stres ve yüksek başarı-mutluluk bir arada. İkisinde de yüksek konsantrasyon gerekiyor. Konsantrasyondaki ufacık bir kayıp ikisinde de ölümle sonuçlanıyor.*”

Çalışma ekstrem sporlar olarak ifade edilen base jumping, rafting, büyük dalga sörfü, uçurtma sörfü, dağ bisikleti, sokak kızağı, mağara dalışı, su altı dalışı gibi aktiviteleri yapan sporcuların bu faaliyetlerinin özgürlük ve sorumluluk ikileminde tartışılmasını amaçlamaktadır. Bireylerin kendileriyle ilgili konularda dışsal müdahalelerden bağımsız eylemde bulunmaları ile devletin bireylerin vücut bütünlüğü ile yaşamlarını koruma zorunluluğu son derece tartışmalı bir konudur. Her yıl binlerce kişinin sakatlandığı veya ciddi şekilde yaralandığı bu sporlara ilgi klasik sporlarla karşılaştırıldığında dramatik şekilde artmaktadır. Sözü edilen liste dağcılık, bungee jumping, yamaç paraşütü, buz tırmanışı, kaya tırmanışı, solo tırmanış, kaya inişi gibi disiplinlerle birleştğinde kamuoyunda ve medyada ilgi çekici eylemler haline gelmektedir. Bu spor dalları ve sportif faaliyetlerin yasaklanması veya serbest bırakılması noktasında yapılan tartışmalarda kişilerin seçim özgürlükleri olduğu ve bu özgürlüklere

¹ Adrenalin Arttırıcı Sporlar Tartışılıyor, <<https://www.haberturk.com/saglik/haber/1132182-adrenalin-arttirici-sporlar-tartisiliyor>> erişim tarihi 8.02.2025.

dokunulamayacağı argümanı ağırlıktadır. Bununla beraber sakatlanma, uzuv kaybı veya ölüm gibi olaylar bir toplum üyesi olarak kişilerin sorumluluk içerisinde hareket etmesi yanında kişinin öncelikle kendisine karşı korunması hususunu tartışmayı gerektirmektedir.

Gerçekten de toplumsal perspektiften bakıldığında insan hayatının sportif faaliyet adı altında yüksek tehlike içeren eylemlere tek başına aldığı kararla yönelmesi kendisine bırakılmalı mıdır? Spor, eğlence, adrenalin, tutku ve özgürlük kavramlarıyla sürekli ilişkilendirilen bu sporlarla ilgili müdahale temelli bir tartışmayı burada yapmak kaçınılmaz olmuştur. Çalışma bu yönüyle ekstrem sporcuların hayatlarını riske atma ve ölüm dahil birçok tehlikeli durumu kapsayacak biçimde spor yapma özgürlüklerinin sınırına dair bir tartışmayı güncel gelişmelerle yapmayı hedeflemektedir. Bu hususta meseleye yalnızca ekstrem sporlar kapsamında sayılan branşlar üzerinden bakılmayacak, ekstrem nitelikte görülen sportif nitelikteki eylemler de meseleye dahil edilecektir. Örneğin binalar arası yapılan atlayışlar, mancınıkla suya veya yumuşak alanlara inişler, yüksek irtifadan gerçekleştirilen uzay atlayışları ve akrobatik gösteri uçuşları yine yüksek risk içeren sportif faaliyetler olarak çalışma kapsamına alınacaktır. Diğer ifadeyle insanın yaşamını limitleri zorlamak adına kendi iradesiyle tehlike altına attığı tüm eylemlere çalışma boyunca temas edilmeye çalışılacaktır. Bu sporları yapan kişilerin ölmek için ölmek amacıyla yola çıkmadıkları açıktır; zira kişiler söz konusu riskleri yüksek bir adrenalin yaşamak ve başka bir zaman ya da mekanda yeniden yapmak amacıyla almaktadır. Bu sebeple kişinin kendine yönelik bu tür eylemlerini farklı bir kategoride değerlendirmek gerektiği iddiasında olunacaktır.

I. ÖZGÜRLÜK VE KENDİ ÜZERİNDE SAHİPLİK

A. Modern Felsefede Bireyin Azami Özgürlüğü

Modern felsefede özgürlük problemiyle ilgili temel ayrımlardan biri irade ve eylem özgürlüğünü ayıranlar ile onu bir bütün olarak görenler arasındadır. Bu ayrımın ilk grubunu oluşturan kanatta bulunan XVII. yüzyıl Anglosakson felsefesi temsilcileri insan doğasında irade ve eylem özgürlüğü bakımından net bir ayrım olduğunu iddia etmiş, irade

özgürlüğünün eylem özgürlüğünden bağımsız teşekkül ettiğini savunmuşlardır². Karar verme özgürlüğünün eylem özgürlüğünden tamamen bağımsız bir alanda konumlandırılması davranış konusundaki seçimleri, bireyin kendi özel yaşamında gerçekleşen ve her türlü dış müdahalenin reddedilmesi gereken bir müstakil soruna dönüştürmektedir. Buradan hareketle toplumun karar alma kapasitesi olan bireylerin toplamı biçiminde anılması, her insanın kendi doğal haklarına sahip olduğu ve bu haklara müdahale edilemeyeceği fikrini üstün bir siyasi değer olarak kabul etmeye sebep olmuştur³. Bu hususta XVII. yüzyıl bireyciliğinin önemine vurgu yapan Macpherson bu özgürlükçü geleneğin Hobbes ve Locke çizgisi ile başlayan bireycilik felsefesinden geliştirildiğini vurgulamaktadır; zira ilk olarak burada bağımsız iradelerin eylem ve çıkarlarının haklar için temel teşkil etmesi gerektiği vurgusu ön plana alınmıştır. Bireyciliğin merkezi yer tuttuğu siyasal teori ise giderek kendisini XVIII. yüzyıl liberal düşüncede faydacı öğretiyi dönüştürmüştür⁴.

Politik örgütlenme bakımından dokunulmaz bir hüviyet kazanan mülkiyet hakkında gerçekleşen kısıtlamalar gerek klasik liberaller gerek neoliberallerde toplumsal alana yayılan bir özgürlük söyleminde şekillenir; çünkü bu kısıtlamaların mülkiyetin içerdiği bireysellik sebebiyle mülk sahiplerinin yanında toplumun mülksüz kesimlerinin bireysel özgürlüklerine zarar vereceği kabul edilmektedir⁵. Burada haklar yüksek bir ahlaki amaç olarak nitelendirilerek bireyin kendini yönetmesini ve kendi eylemleriyle özgün dönüşümüne yol açmasını beraberinde getirir; çünkü kendi üzerindeki mesuliyet, başkalarını dönüştürme girişimlerinde hak sahibi olunamayacağı iddiasıyla bireye sorumluluk yüklemektedir⁶. Eylemde bulunma ve bunları kontrol etme bakımından otonom bir statü, yalnızca iyi düzende mevcudiyeti olan bir şey olarak tasavvur edilemez,

² Thomas Pink, *Özgür İrade: Kısa Bir Giriş* (Kurtul Gülenç tr, Say 2023) 15.

³ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler* (Adres 2011) 43-45. Kırılı'ya göre kişinin kendi üzerindeki sahipliği her bireyin kendi yaşamı, değer ve kaynakları üzerindeki iktidarı ve bunlar üzerinde karar verici oluşu bakımından felsefe tarihinde Nozick'i Locke geleneğine yakınlıştırmaktadır. Özlem Kırılı, *Liberteryenizm* (Orient 2015) 270.

⁴ Crawford Brough Macpherson, *Mülkiyetçi Bireyciliğin Siyasal Teorisi Hobbes'tan Locke'a* (Ali Karatay tr, Ketebe 2024) 15-16.

⁵ Şefik Taylan Akman, *Hukuk ve Politika İlişkisi Hukukun Ekonomi Politik Analizi ve Liberal Hukuk Düzeninin Eleştirisi* (İmge Kitabevi 2015) 331-336.

⁶ Charles Rowley, *Özgürlük ve Devlet* (İbrahim Dalmış tr, Liberte 2002) 85.

en zor şartlarda dahi bireyin büyük tehlike içerisine girdiği durumları kendi sorumluluğuna almasıyla onu anlamayı gerektirmektedir⁷. Bu kapsamda sivil yönetimin sınırını bireyin yaşam alanı üzerinden belirlemek ilk liberal düşünürlerde “*kendi kişilik ve kapasitelerinin sahibi ve topluma hiçbir borcu olmayan*” varlık olarak bireyi görmeye sebep olmuştur⁸. Bu algılama halinde bireyin kendi eylemi üzerindeki mutlak kontrolünün mümkün olduğunu ifade eden Pink’in yorumuna göre özgürlük tartışması yurttaşların yasal düzenleme ve zor kullanma eylemlerinden ne kadar bağımsız biçimde hareket ettiği meselesi etrafında yoğunlaşmaktadır⁹.

Toplumun birey üzerindeki otoritesini sorgulayan Mill ise 1859’da yayımladığı “*On Liberty*” eserinde her bireyin toplumun diğer bireylerine karşı belirli yükümlülüklerle hayatını idame ettirdiğini söyler; ancak hayatını nasıl tanzim edeceğini söyleme yetkisi öncelikli olarak kendi mutluluğuyla en çok ilgili olan kişiye yani kişinin kendisine aittir¹⁰. Kendi üzerindeki hak sahipliği hakkında kişilerin toplumdan soyutlanmasının olanaksızlığına işaret eden Mill, bir şahsın sürekli biçimde kendine ciddi zararlar vermesine imkan verilemeyeceğine çalışmasında yer vermektedir. Kişi malına veya fiziksel kabiliyetine zarar vererek yalnızca kendi bütünlüğüne zarar getirmez, ayrıca topluluğuna borçlu olduğu yükümlülükleri yapamaz hale gelerek toplam mutluluğu azaltır¹¹. Mill’e göre fiziksel ya da zihinsel kabiliyetini sarsmayı düşünen kimse kendi mutluluğunun yanında ailesine, hemcinslerine karşı sorumluluğunu tehlikeye atmaktadır. Kişi bu hareketle başkalarına örnek olarak onların da ahlakının bozulmasına veya bu yoldan sapmalarına sebep olacağından bu kimselerin kendilerini kontrole mecbur tutulmaları elzemdir¹².

Modern siyaset felsefesinde ise kişinin kendi üzerindeki sahipliği Nozick’in liberteryen fikirleri ile popülerlik kazanmıştır; ancak bu sahiplik fikrinin felsefe tarihinde

⁷ Lars Svendsen, *Özgürlüğün Felsefesi* (Murat Erşen, Ahmet Yurtkul tr, Redingot Kitap 2021) 111-113.

⁸ Heywood (n 3) 44.

⁹ Pink (n 2) 11.

¹⁰ John Stuart Mill, *Hürriyet Üstüne* (Mehmet Osman Dostel tr, Liberte 2009) 159-160.

¹¹ Mill (n 10) 166.

¹² Mill (n 10) 166.

Locke'un 'Two Treatises of Government' eserinde geliştirilen emek temelli mülkiyet teorisine kadar götürülmesi mümkündür. Bu öncülde kişi kendisinin sahibi olduğu için eylemlerinin sahibi olmakta ve bu geri dönüşsüz şekilde eyleminin karıştığı şeyleri de mülkiyetine katmaktadır¹³. Toplumsal alanda edinmenin sınırsız olmadığına işaret eden Locke temelli mülkiyet anlayışı, insanın yaşamını sürdürebilmesi noktasında zorunlu olarak edinilebilecek ve edinilemeyecek varlıklar olarak iki kategoriye ayrılır ve bu ayrımda herkes kendi kişiliği üzerinde hak sahibi olmakla beraber başka kişiler üzerinde mülkiyet sahibi olamamaktadır¹⁴. XX. yüzyıla gelindiğinde bu sorularla toplumsal ilişkiler ağını sürekli biçimde sorgulamaya tabi tutan liberal kanat ise azami özgürlük kavramı üzerinden vücuda ait tüm organları satma veya kimyasal silah satma problemine kadar genişletilebilecek ahlaken tartışmalı meseleleri siyasi teoride sorgulamaktadır¹⁵.

Kişinin çıkarını maksimize etme güdüsü nihai olarak toplumsal unsurdan bağımsız hareket etme biçimleriyle dış müdahaleleri tartışmaya açar ve Isaah Berlin'in 1969 yılında "Two Concepts of Liberty" makalesinde ortaya koyduğu negatif özgürlük-pozitif özgürlük ayrımını gündeme getirir. Berlin'in düşüncesinde bireyin kendi kendisinin efendisi olma isteğiyle ilişkili olan pozitif özgürlük kavramı negatif özgürlük kavramından daha tarihsel ve toplumsal bir temele sahiptir; zira negatif özgürlük kendisini daha çok devlet-birey ilişkisinde ve siyasal alanda gösterir¹⁶. Berlin'e göre bir kişinin dışındaki topluluğun müdahalesi olmadan istediği gibi davranabilmesinin serbestliği negatif özgürlük kavramıyla karşılanır; burada kişilerin özgür eylemlerinin

¹³ Jeremy Waldron, *The Right to Private Property* (Oxford University 2002) 398. Bu hususta Locke'un konuyla ilgili tespitlerine yer vermek isabetli olacaktır: "Bir insan kendi yaşamı üzerinde iktidara sahip olmadığından anlaşmayla ya da kendi onayıyla ne kendisini birinin kölesi haline getirebilir ne de kendisini, dilediğinde yaşamına son vermesi için bir başkasının mutlak, keyfi iktidarı altına koyabilir. Hiç kimse, kendisinin sahip olduğundan daha fazla bir iktidarı başkasına veremez ve bu nedenle kendi yaşamına son veremeyen biri, bu yaşam üzerinde başka bir iktidar koyamaz." John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* (Fahri Bakırcı tr, Serbest Kitaplar 2012) 21.

¹⁴ Locke'un mülkiyet anlayışında çocuklar da edinilemeyecek varlıklar kategorisindedir. Çocuklarla ilgili bakım ve yetiştirme yükümlülükleri onların yönetilmesi için imkan oluşturur; ancak üzerlerinde mülkiyet hakkı kurulmasına olanak vermez. Fahri Bakırcı, *John Locke'ta Mülkiyet Anlayışı* (Ebabil 2004) 221 vd.

¹⁵ Francisco Vergara, *Liberalizmin Felsefi Temelleri* (Bülent Arıbaş tr, İletişim 2014) 175.

¹⁶ Alişan Çapan, *Isiah Berlin: İki Özgürlük Arasında* (XII Levha 2015)145-146.

alanına hiçbir dış kuvvet tarafından konulamayacak sınır ile ilgilenilmektedir¹⁷. Bu yoruma göre negatif özgürlük diğer kimseler tarafından engellenmeme anlamına gelmektedir; çünkü belirli sınır aşıldığı anda birey zorlama altındadır. Diğer ifadeyle kendi irademle davranacağım alana diğer bireylerden gelen müdahaleler uygarlığın ilerlemesi ve gerçek yaratıcılığın ortaya çıkması önünde açık birer engel konumundadır¹⁸.

İnsanların rasyonel bir düşünme süreci sonucunda kendi otonomilerini gerçekleştirdikleri toplumsal ve ekonomik ilişkiler ağı liberal siyaset teorisinde devletin müdahale edemeyeceği veya en asgari biçimde müdahalesini gerçekleştireceği alanlar olarak kurgulanmıştır. Bununla beraber XIX. yüzyıl ortalarından itibaren liberal teorisinin vergi ve özel mülkiyet hakları başta olmak üzere birtakım düzenlemelerle bireysel tercihlere alan bırakarak negatif özgürlük alanını eşitlik amaçlı sınırlamalara tabi tuttuğunu görmek mümkündür¹⁹. Özgürlüğün tamamen kişiye verilmesi ve kamu otoritesinin kişisel tüm karar alanlarından elini çekmesi devleti asgari biçime indirgeyerek onun gerçekleştirdiği müdahale biçimlerini sorgulamaya neden olmaktadır.

B. Liberteryenizm Bakımından İnsana Müdahale ve Paternalizm Çeşitleri

1970’li yıllarda dönemin mevcut değer yargılarına karşı ahlaki ve felsefi yönden getirdikleri dikkat çekici eleştirilerle müstakil bir teori olarak ortaya çıkan liberteryenizm klasik liberalizmden farklı olarak yalnızca piyasaya yönelik görüşler geliştirmekle kalmamış, akıl sahibi bireyin hukuk ve ahlak ile olan ilişkisine dair argümanlarıyla dikkat çekmiştir²⁰. Kişinin kendi hayatı üzerindeki kontrolü ve öz denetim haklarına kendinden daha iyi belirleneceği gerekçesiyle dışsal bir güç tarafından el koyma girişimleri, liberal kanatta her zaman karşı çıkılan ve sıkı ölçütlere bağlanması gereken bir itirazla eleştirilmiştir²¹. Bununla beraber liberteryen teori devlet müdahalesini tamamen gayrimeşru bölgeye iterek birey için geniş bir özgürlükler alanı kurar; zira devlet

¹⁷ Isaiah Berlin, ‘İki Özgürlük Kavramı’ (2007) (Mustafa Erdoğan tr) (46) Liberal Düşünce Dergisi 62-63.

¹⁸ Çapan (n 16) 166.

¹⁹ Ülker Yükselbaba, *Liberal Dağıtıcı Adalet Tartışmaları: Bentham, Mill, Rawls, Dworkin ve Nozick* (XII Levha 2016) 235-236.

²⁰ Kırılı (n 3) 275.

²¹ Svendsen (n 7) 262.

açısından yalnızca kişiler arası sözleşmelere riyeti sağlamak, özel mülkiyetle korunan şeylere el atılmasını engellemek ve barışı tesis etmek meşru kabul edilebilecek eylemlerdir²².

Liberal kaynaklı olmakla beraber aşırı bireyci olması sebebiyle bireysel anarşizme yakın olan bu özgürlükçü yaklaşım Thoreau, Spooner, Tucker gibi düşünürleriyle en iyi yönetimin hiç yönetmeyen olduğu yolunda bir görüş geliştirmiş ve kolektif temele dayanan müdahaleler yerine bireysel kararlara öncelik tanımak gerektiğini savunmuştur. Hükümetin her alanı yasal açıdan düzenlemesine gerek olmadığına ve bireyin itaat ilişkisine girmeyecek biçimde kendini gerçekleştirmesine inanan bu düşünce giderek liberteryenizmden anarko kapitalizme giden bağlantıyı Nozick, Rothbard ve Rand gibi düşünürleriyle sağlamıştır²³. Bu bakımdan liberteryen teori içerisinde iki ana akımın devleti minimal biçimde kabul edenler ile devleti tamamen reddeden ve ideal toplum tasarısında ona yer vermeyenler olduğu söylenebilir. İlk grupta Hayek ile başlayan sınırlı devlet yanlıları bulunurken ikinci grupta Rothbard gibi devletsiz görüş yanlıları öne çıkmaktadır²⁴. Burada devletin işlevlerine bireyci anarşist görüşlere büyük oranda yaklaşımları ve her türlü hizmetin piyasa içerisinde optimum faydayı sağlayacağı düşüncesiyle anarko-kapitalistlerin liberteryenizmin temel öncüllerine en yakın akım olduğu söylenebilir²⁵. Örneğin kamusal yetkinin yurttaşlara yönelik müdahalelerindeki artışı sorgulayan Rothbard yüzyıllar boyunca bireyi farklı ideolojik müdahalelerle kendilerine bağlayan devleti kişiyi kendi başına karar veremez hale getirmekle suçlamaktadır. Tarihsel süreçte devleti frenlemek veya sınırlandırmak amaçlı her türlü girişim nihayetinde devlet yetkisinin büyümesi ve kamusal alanda her icraatın meşruiyet kazanmasıyla sonuçlanmıştır²⁶.

²² Michel Sandel, *Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?* (Mehmet Kocaoğlu tr, Eksi Kitaplar 2018) 93-94.

²³ Heywood (n 3) 209-210.

²⁴ Kırılı (n 3) 276.

²⁵ Kırılı (n 3) 274.

²⁶ Rothbard'a göre hukuk tarihinde devlete en katı sınırlar getiren Haklar Bildirgesi ve Amerikan Anayasası dahil birçok temel düzenleme devlet yetkisinin büyümesi ve halkın bu büyümeyi onaylamasını engellemeye yeterli olmamıştır. XIX. yüzyılda artan devlet yetkisi devletlerin yeni

Liberteryenizmde modern devletin üç temel gayrimeşru eylem alanı bulunduğunu ifade eden Sandel, insanların kendilerine zarar verebilme ve risk alma haklarına devletin yasal düzenlemeler yoluyla karışmasını bu görüş savunucularının reddettiğini ifade etmektedir; zira kişiler risk almak istediği şey üzerinde karar verme hakkına münhasıran sahip olmalıdır²⁷. Kimsenin bir başkası için feda edilemeyeceği iddiasındaki Nozick'e göre her bireyin yaşamının farklılığı ve özgünlüğü ahlaki yan sınırlamaların temelini oluşturduğundan toplumun genel menfaati gerekçe gösterilerek herhangi bir kimsenin hayatına müdahalede bulunulamaz²⁸. Bireylerin hakkının bir düzende asıl olması gerekliliği bireyin haklarına müdahale etmeyecek bir minimal devletin ötesindeki her devlet formunun meşruiyetini kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır²⁹.

İnsanların ben sahibi olması ve eylem özgürlükleri Nozick düşüncesinde görüldüğü üzere diğer kaygıları ve yan kısıtlamaları ikincil hale getirmektedir. Hayatı kendine ait olan insanları devletin denetlemesi veya müdahale etmesi meşrulaştırılamaz³⁰. Bireysel alanı olabildiğince maksimize etme girişimi bireylerin kendi kişiliklerinin sahibi oldukları ve her bireyin emeğiyle ürettiği mülk üzerindeki mutlak kontrolünü savunarak devlet kontrolü karşısında kişisel kararları desteklemektedir³¹. Ahlaki kanun koyunculuk ve refahın yeniden dağıtımına karşı çıkışla birleştiğinde paternalizme karşı bu muhalefet devletin yasa üretme ve denetleme faaliyetini bireysel özgürlük önünde ihlal olarak görmektedir. Bu yorumdan hareketle örneğin üçüncü kişilere zarar vermeyen ve kendi sağlık masraflarından sorumlu olan sürücüler emniyet kemeri kullanma zorunluluğuna

faaliyetlerine ideolojik meşruiyet kazandıran bir yönde değişim göstermiştir. Murray Rothbard, *Eşitlikçilik Doğaya Karşı İnsan* (Mustafa Acar tr, Liberte 2009) 46-48.

²⁷ Sandel (n 22) 94.

²⁸ Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya* (Alişan Oktay tr, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2015) 95-96.

²⁹ Kırılı (n 3) 186.

³⁰ David Schmidtz, *Adaletin Unsurları* (Hayrettin Özler tr, Liberte 2010) 265-268. Cohen'e göre Nozick'in "Anarşi, Devlet ve Ütopya"da geliştirdiği kişinin kendi bedeni üzerindeki sahipliği yorumu güçlü bir kritiğe ihtiyaç duymaktadır. Beden üzerindeki sahipliği bedenimizin bizi yönlendirdiği olası hareketleri de kapsayan bir egemenlik anlayışına doğru genişletmek gerekmektedir. Gerald Allan Cohen, *Self-Ownership Freedom and Equality* (Cambridge 1995) 209-210.

³¹ Andrew Heywood, *Siyasetin Temel Kavramları* (Hayrettin Özler tr, Adres 2012) 96-97.

tabi tutulmamalıdır; zira bu noktada devlet yasalarla benim risk altına atmada özgür olduğum alana doğrudan gayrimeşru bir müdahalede bulunmaktadır³².

Negatif özgürlük, minimal devlet anlayışı, bireyin devlete karşı vazgeçilmez hakları olduğu iddiasıyla piyasadaki değişimin her alanda serbest bırakılması gerekliliği bu yönüyle liberteryenizmin temel unsurları arasında görülmektedir³³. Bireyin sübjektivitesi onu her eyleminde kendine veya elindeki imkanlara dair sorumluluğa zorunlu kılmakta ve içinde bulunduğu gruptan destek almadan eylemde bulunmasına neden olmaktadır. Bu teoride başka bir bireye zararı dokunmadığı müddetçe birey uyuşturucudan fuhuşa dilediği gibi hayatını yönlendirebilir; zira hukuk onu vesayet altına almayacak ya da tutuklamayacaktır³⁴. Başkasına zarar vermediği davranıştan doğrudan sorumlu tutulduğunda bireyin kendine karşı korunduğu yasalara gerek kalmayacaktır. Birey başkalarının saldırganlığına karşı korunmalıdır ve ancak bu türde koruyucu yasalar bir devlet düzeninde mevcudiyeti kabul edilebilir düzenlemelerdir³⁵. Böyle bir durumda dahi Friedman'ın deyişiyle birçok faaliyetten başta ABD olmak üzere mevcut gelişmiş devletlerin el çekmesi gerekmektedir; çünkü devlet müdahalesi bu ülkelerde çok yaygındır ve bunlar haklı gösterilemez³⁶.

Bireylerin başlarına gelen olumlu şeyler kadar olumsuzluklar konusunda da kendi sorumluluklarını alması ve devletin bu sorumluluğu tanınması gerekliliği liberteryenlere göre bireyin toplumdan soyutlanması yoluyla mümkün olmaktadır³⁷. Anti-devletçi bir bakış açısıyla insanın toplumsal bir varlık olduğunu her tekil meselede olumsuzlayan, bireycilikten taviz vermeyen yönüyle klasik liberalizme yaklaşan bu düşünce, devletin

³² Sandel (n 22) 94-96. Negatif özgürlük anlayışıyla uyumlu biçimde bireyi devlete önceleyen Nozick düşüncesinde meşru devlet güvenlik ve yargı hizmetleriyle sınırlanmış minimal devlet olmakla eşdeğer olduğu için devletin her türlü paternalist müdahalesi reddedilmektedir. Burada eşitlikçilik adına yeniden dağıtım bireyler arası adil paylaşım engel görülmektedir. Yükselbaba (n 20) 231-232.

³³ Kırılı (n 3) 274.

³⁴ Zeynep Özlem Üskül Engin, *Bireyselciliğe Tarihsel Bakış* (Büke 2003) 180-181.

³⁵ Nevzat Can, 'Siyasal Bir Felsefe Olarak Liberteryenizm', Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2010) 10(2) 48-49.

³⁶ Milton Friedman, *Kapitalizm ve Özgürlük* (Nilgün Himmetoğlu, Doğan Erberk tr, Serbest Kitaplar 2021) 71.

³⁷ Üskül Engin (n 34) 179-182.

yurttaşları üzerinde kurduğu hukuki zoru sürekli olarak sorgulamaya çağırmaktadır³⁸. Bu bakış açısıyla insanı “hiçbir geminin yaşayacağı okyanus ortasındaki bir ada” konumunda ele alan liberter teori bireyi diğer bireylerden sorumlu kılan ve ortak mutluluk yoluyla kamu yararını gözeten tasarımlardan uzak durmak gerektiğini düşünmektedir³⁹. Kişisel yaşamı üzerindeki tekeli hakimiyetine benzer şekilde toplumsal yaşamın da merkezinde olan birey, özgürlüğünü devlet veya topluluğundan hareketle değil, bizzat onlara karşı olarak almaktadır; zira liberteryen düşüncede birey “kendi kendisinin papazı ve kralıdır⁴⁰.”

Burada kaçınılmaz olarak şu soru gündeme gelmektedir. Kişinin kendi çıkarına uygun bir yönde hareket etmeyeceği, eyleminin çıkarına olmayacağı bir senaryoda kişinin kendi kaderini tayin hakkı nasıl düzenlenecektir? Literatürde pederşahilik olarak ifade edilen ve birçok alt ayrımı bulunan paternalizm kavramı burada karşımıza çıkmaktadır⁴¹. TDK Sözlüğü’nde “babacılık” olarak geçen kavram, devletin toplumsal sınıflara mensup kişiler üzerinde ve onların yararına denge gözetme çabası olarak kullanılır ve sıklıkla “pederşahilik” olarak karşılık bulmaktadır⁴². Bu hususta Svendsen paternalist müdahaleleri sert ve yumuşak, zayıf ve güçlü, geniş ve dar olarak farklı kategorilere ayırmaktadır. Örneğin yumuşak pederşahilikte kişi tehlikenin bilincine varmış ve tehlikeye rağmen eylemde bulunmak istemektedir; ancak katı pederşahilik eylemdeki iradeyi dışarıda tutarak bir müdahalede fail için en iyi sonucun ne olacağına odaklanarak müdahaleye meşruiyet atfetmektedir⁴³. Benzer bir ayrım da zayıf paternal müdahalenin amaca ulaşmada gerekli aracı seçmesine ve seçim yoluyla müdahalenin meşruiyetine anlam yüklemektedir. Şayet bir yurttaş kişisel alanda güvenliğinin özgürlükten önemli

³⁸ Heywood (n 31) 96-97.

³⁹ Muzaffer Dülger, ‘Murray N. Rothbard’ın Liberteryen Hukuk Kuramı: Felsefi Ana Hatları ve Politik Çıktıları’, Marmara Hukuk Araştırmaları Dergisi (2024) 30(2) 617-618.

⁴⁰ Üskül Engin (n 34) 185.

⁴¹ Svendsen (n 7) 262.

⁴² TDK Sözlük, ‘Babacılık’, <<https://sozluk.gov.tr/>> erişim tarihi 10.02.2025.

⁴³ Svendsen (n 7) 264-265. Kökcü’ye göre bireyler üzerinde paternalist müdahale karar aşamasında bu kararları almaya engel olacak hususları ortadan kaldırma yönünde gelişmelidir. Davranışının sonucunu öngörerek zarara katlanan kişi gerçek manada nihai kararı kendisinde gördüğünden yaptığı eylemin farkındalığına sahiptir. Halil Kökcü, Paternalizm Kavramı ve Örnek Uygulamalar (XII Levha 2022) 165.

olduğunun bilincinde ise kask takmama kararına müdahale edilmemelidir; ancak yurttaş güvenliği özgürlükten alt seviyede görüyorsa bisikletini kask olmadan sürebilir veya sürmesine izin verilebilir. Bu örnekle güvenliği özgürlükten daha önemli gören güçlü paternalizm ise değerleri kendisi belirlediğinden müdahaleleri de meşru görmektedir, bu sebeple güçlü paternal müdahalede bisikletçilerin kask takmaya zorlanması meşrudur⁴⁴.

Bu ikili ayrımlar arasından bir diğeri ise geniş ve dar paternalizmdir. Geniş paternalizm devlet dışı dini gruplar, aile veya toplumsal çevre gibi gruplardan hareketle toplumsal müdahalelerin çeşitli alanlardan gelebileceğini, dar pederşahilik ise yalnızca kamu otoritelerinin müdahalelerini gündemine almaktadır⁴⁵. Gündelik zor ile paternalist müdahaleleri birbirinden net biçimde ayırmak gerektiğini vurgulayan Svendsen ayrıca toplumsal paternalizm kavramını ayırma dahil etmektedir. Geniş paternalizm bakış açısına yakın duran bu türde ondan farklı olarak kamu otoriteleri dışında kalan aile, akrabalar, sosyal çevre, dini topluluklar gibi müdahale olanakları olan gruplara odaklanılmaktadır⁴⁶. Bu açıklamalara ek olarak liberteryen paternalizm adı verilen kavram da konumuz açısından oldukça dikkat çekicidir. İlk bakışta olanaksız görülen ve Richard Thaler, Cass Sunstein gibi isimlerle iktisat ve hukuk tartışmalarına konu olmuş bu anlayışta kişiler diğer olasılıkları seçmekten mahrum bırakılmadan belirli bir yöne doğru motive edilebilir, refahlarının iki seçimde de mutlaka artışı söz konusu olacaktır⁴⁷. Çalışma açısından özel bir değere sahip bu kavramın açıklanması ise son başlıkta kendisine yer bulacaktır.

II. BİREYE HUKUKİ DAYATIM VE LİBERTERYENİZM

A. Liberteryenizme Göre Hukuk ve Bireye Paternalist Müdahaleler

Toplumun yararı için bireyin feda edilmesine karşı çıkan liberter düşünce her bireyselliğin kendi hayat planını seçme ve farklı hayat yollarını tecrübe etme hakkı olduğunu savunmaktadır; zira karar özgürlüğü olan bireyin değer kodunda dini, kültürel,

⁴⁴ Svendsen (n 7) 265-266.

⁴⁵ Svendsen (n 7) 266-267.

⁴⁶ Svendsen (n 7) 266-267.

⁴⁷ Svendsen (n 7) 267.

ekonomik geleneklerin kuşatması bu özgürlük anlayışı ile ters düşmektedir⁴⁸. Bir şey yapmanın ahlaki olarak yanlış olmasının hukuken yasaklamayı kendiliğinden gerektirmediğini iddia eden liberteryenler bu gerekçeyle hukuki ahlakçılığı reddederek yanlış hareketlerin ve ahlaki kötünün hukuken düzenlenmesinin devletin bir görevi olmadığını savunmaktadır⁴⁹. Toplum fertleri yapılan tüm bilgilendirmeler karşısında rasyonel düşünme ve sorumluluk bilincini alarak kendisi için iyi bir sonuç doğurmayacak veya tamamen zararlı davranışlara karar verebilir, bu yönde eyleminde ısrarcı olabilir ancak devlet zorlamaya başvurmamalı, kişinin yalnızca kendisi için zararlı olabilecek davranışlarına izin vermelidir⁵⁰.

Brennan'a göre liberteryenler toplumun bireylerden ayrı, kendisine özel başka bir iyi değerinin olmadığını savunmaktadır. Bu yüzden toplum üyelerini aldıkları kararlarda ahlaki temelde yasaklama yoluna gitmek veya ahlakın yanlışladığını hukukun yasaklaması fikri kabul edilebilir olmadığından hukuk genel ahlakın dışındaki davranışlara müsaade etmeli, bu hususta kısıtlamalar koymamalıdır⁵¹. Buradan hareketle serbest göçü destekleyen, zorunlu askerliği reddeden, uyuşturucu kullanımı veya cinsel tercihe uygun yaşam konusunda engellere karşı çıkarak toplumsal ilişkiler alanında tam serbestliği savunan liberteryenlerin geniş bir haklar listesi olduğuna kuşku yoktur; zira bireylerin kendilerine karşı zarara sebep olabilecek nitelikli eylemlerde bulunma haklarının mevcudiyetine inanılmaktadır. Bu haklar insanların kendi vücutlarını kullanıma açmaya ve her türlü organı ya da uzvu piyasada pazarlamaya hakları bulunduğuna dek uzanabilmektedir; çünkü her yurttaş kendi vücudu üzerinde otonomiye

⁴⁸ Jason Brennan, *Liberteryenizm* (Atilla Yayla tr, Liberte 2015) 91.

⁴⁹ Brennan (n 48) 90. Kişilerin belirli seçimlerini hukuk yoluyla engellemek belirli bir ahlak ilkesinin toplum üyeleri için gerekli olduğu yolunda bir argümanı beraberinde getirir. Kişileri hiç kimseye zarar vermediği eylemlerinden kaçınmaya ikna etmek Hart ve Devlin arasındaki tartışmadan faydalanmayı burada zorunlu kılmaktadır. Bu tartışmada kamu ahlakının korunması yolunda ceza hukukunun kullanılması fahişelik ya da eşcinsellik gibi aleni olmayan, kişisel rızaya dayalı eylemler bu tartışmada doğrudan bize yardımcı olmayacaktır; ancak meselenin bir noktada ahlaka ters düşen eylemlere hukuki dayatım getirilebileceği yolundaki tartışmalarla ortaklık içerdiğini söylemek mümkündür. Bilindiği üzere Wolfenden Komitesi burada hukukun düzenlemediği ve kişilerin tamamen kendi tercihlerinin sonuçlarını yaşadığı bir ahlak alanının kalması gerektiği yolunda görüşlerini açıklamıştır. Bu hususla ilgili tartışma için bkz. H.L.A. Hart, *Hukuk, Özgürlük ve Ahlak* (Erol Öz tr, Dost Kitabevi 2014) 24 vd.

⁵⁰ Kökcü (n 43) 163-164.

⁵¹ Brennan (n 48) 90-91.

ve mülkiyete sahiptir, sözleşme serbestisine ahlaki gerekçelerle herhangi bir kurumdan sınırlama getirilemez⁵². Devlet tarafsız bir niteliğe sahip olduğunu iddia ediyorsa öncelikle bireysel özgürlükleri koşulsuz tanımalı ve yurttaşların kendi seçim imkanını katı bir özel mülkiyet hakları sistemiyle korumaya almalıdır⁵³.

Liberteryen düşüncede vücudun ve hayatın mülkiyeti bireylerde olduğu için kişinin kendi hayatını tehlikeye atmasında sınır, bu hayatın değeri veya bu kararı almadan önce öteki insanlara borçlu olduğu yolunda ahlaki temelli sorgulamalar bu teoriden hareketle oluşturulacak bir düzenin temel sorunları dışında bırakılmaktadır⁵⁴. Başka bir ifadeyle bireylerin topluma bir borcu olduğu liberteryen görüş tarafından kabul edilebilir; ancak bu borç ödenmiştir. Sürekli olarak bireyin toplumdaki fertlere karşı büyük yükümlülüklerle sahip olduğundan hareketle kişisel ilişkileri kurmak ve özgürlüğü buradan hareketle anlamak zordur⁵⁵. Sandel'in Hindistan'daki çiftçi örneğinde olduğu gibi kişi böbreğini ABD'li bir vatandaşa satmaktadır; zira çocuğunu koleje gönderebilmek için tek çıkar yolu budur. İkinci çocuğu okul çağına geldiğinde kalan son böbreğini satmalı mıdır? Liberteryen düşünceye göre bu kritik soruya da olumlu yönde cevap vermek gerekir⁵⁶. Kendi bedenimizin sahibi olduğumuz fikrinin ahlaki sınırlarını liberteryen düşüncenin farklı örnekler yoluyla sürekli sınıadığını ifade eden Sandel'e göre bireyler arasında rızaya dayanan yamyamlık gibi uç örnekler liberter teoride vücudun sahibi olma ve bu vücutları tasarrufa açma iddiasının son aşamasını oluşturur⁵⁷. Aynı doğrultuda ötenazi konusunda yasak koyan hukuki düzenlemeler de bu anlayışa göre hayat üzerindeki hak sahipliğini engellediği için adil nitelikte kabul edilemezler; zira

⁵² Brennan (n 48) 72-74.

⁵³ Sandel (n 22) 301.

⁵⁴ Sandel (n 22) 107-108.

⁵⁵ Sandel (n 22) 103-104.

⁵⁶ Bununla beraber Kaliforniya Etik Kurulu ikinci böbreğini satarak kazanç elde etmek isteyen kişiye izin vermemiştir. Sandel (n 22) 108-109.

⁵⁷ Sandel (n 22) 110-112. 2001 yılında internete ilan koyan kişiyi rızasına uygun olarak yiyen ve bunu videoya kaydeden *Armin Meiwes* olayında kişinin kendisinin yenilmesine gönüllü olması avukatlar tarafından Meiwes'e ceza verilemeyeceği yolundaki savunmanın temel tezini oluşturmuştur. Alman yamyama 8,5 yıl hapis cezası, <https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/01/040130_almanya_yamyam.shtml> erişim tarihi 11.02.2025.

konusu “yardımlı intihar” dahi olsa bireyin bir kurumla imzalanmış sözleşmesine devletin müdahalesi söz konusu olamaz⁵⁸.

Kişiler para için, heyecan için veya ekstrem spor yapmak için hayatlarını riske atabilirler mi veya hayatlarından vazgeçebilirler mi? Beden üzerindeki sahipliği bireyin yalnızca kendisinde gören liberteryen düşünce bunu onaylamaktadır; zira bu risk bireyin öteki kişilerle ilişkisini içermediğinden tamamen bireylerin uhdesindedir⁵⁹. Burada ahlaki eylemlerin bir ikinci kişiyle olanaklı olduğunu ve bireyin kendiyle ilgili eylemleri daha farklı bir kapsamda ele almak gerektiği açıktır. Bu doğrultuda acı ve sakatlığı nedensiz bir biçimde kendisi için arzulayan veya onlardan kendini sakınmayan kişilerin ahlak yerine akıldışı eylemlerde bulunduğu kabul edilmelidir; zira tanımlanması çok zor bir kavram olan akıldışılık kişinin eylemini aile, aile yakınları, dostlarına tavsiye etmemesinde gösterir. Hiç kimse kendisini öldüreceğini, kör edeceğini veya nedensiz bir şekilde acı çektireceğini söyleyen çocuğuna destek vermez, bu tür eylemlere kalkışmamasını tavsiye eder, bu sebeple yalnızca başkalarına yönelik ölüm, acı ve sakatlık doğurucu eylemler ahlak dışı olarak nitelendirilmelidir⁶⁰.

Burada liberal görüş ile liberteryenizm arasındaki bağlantının kişinin özgürlüğü yönündeki hukuki tasarılar yönünden kesildiğini belirtmek gerekmektedir. Örneğin Freeman'a göre liberal kurumların altını oyan liberteryenler, liberal teorinin temelinde bulunan ortak iyi için icraatta bulunacak kamu gücünün karşısındadır. Temel özgürlükler listesi sunan liberalizmde bir kimse özgürlüğünü irade serbestisinden hareketle sözleşmeler yaparak başkalarına devredemez, buna karşılık liberteryenizm liberalizmdeki özgürlüklerin vazgeçilemezliği fikrini reddetmektedir⁶¹. Örneğin Nozick bireyin kendine karşı korunması konusunda Locke'çu sahiplenme teorisinden tamamen farklı düşündüğünü belirtmektedir. Buna göre Locke kişilerin gönüllü olmalarına rağmen yaşamlarından vazgeçmelerini onaylamamaktadır; çünkü kişinin kendi yaşamını

⁵⁸ Sandel (n 22) 110.

⁵⁹ Sandel (n 22) 109.

⁶⁰ Sinnott-Armstrong W, *Tanrısız Ahlak?* (Attila Tuygan tr, Ayrıntı 2011) 58-59.

⁶¹ Samuel Freeman, ‘İlliberal Liberteryenler: Liberteryenizm Niçin Liberal Bir Görüş Değildir?’, *Liberal Düşünce Dergisi* (2011) 16(39) 5-6.

sonlandırarak eylemlerde bulunmaya hakkı yoktur. Buna karşılık Nozick kişinin kendisine yönelik istediği eylemi yapabileceği argümanı ile paternal müdahaleleri reddettiğini açıklamaktadır⁶². Liberteryenizmde kural koyan, düzelter ve geliştiren bir kamu otoritesinin varlığının mevcut olmadığı iddiasındaki Freeman, yasa koyucu bir organa sahip olmayan toplumun özel sözleşmeler ağı içerisindeki insanların özel tercihlerinin nihai birleşimiyle kurulduğu tespitiyle bu teoriyi eleştirmektedir. Liberteryenizme göre yasama ve yürütmeden yoksun devletin nihai görevi bireylerin korunması ise bu devletin müşterileri olan bireyler de korunma poliçelerini ödeme kabiliyetlerine uygun ölçüde satın almak zorundadır⁶³. Liberalizmin merkezinde bulunan sosyal sözleşmecî fikri ve devlete doğal hakları koruma görevi yükleyen tasarımı reddeden bu görüş, liberalizmin ortadan kaldırılmasına yönelik bir girişim olarak siyasi ve hukuki veçhede eleştirilere hedef olmaktadır⁶⁴.

B. Hukuki Bakımından Kişiliğin Kişinin Kendi Rızasıyla Gelecek Müdahalelerden Korunması Problemi

Liberal teoride kişinin kendi menfaatini aldığı kararlarla arttırma arayışının toplumsal alandaki genel menfaati arttıracak kabul edilmektedir; ancak burada devletin hukuk yoluyla müdahalelerini asgariye indirmesi bir zorunluluktur⁶⁵. Bireyin hukuki anlamda karar alma özgürlüğü ve bedeni üzerindeki hak sahipliğini herhangi bir dış sınırlama gelmeden kullanma isteği bu anlayışta yalnızca bireye bırakılması gereken bir alandır. Bununla birlikte kendini tüketme veya kendi sonunu hazırlama kabiliyetine sahip bir tür olarak insan icra ettiği, icradan kaçındığı veya ihmal ettiği davranışlar yoluyla yine kendi benliğine zarar verebilme imkanına sahiptir; zira tercih ve kararı yetkisinde gören

⁶² Nozick (n 28) 96. Nozick düşüncesindeki bireyci anlayışın her türlü paternal müdahaleyi bir engel olarak gördüğünü iddia eden Wacks, burada bireylerin bedenini bir araç olarak kullanmaya serbest oluşlarının bireysel haklar için zorunluluk olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Sahip olunan yetenekler ve bu yeteneklerden toplumsal alanda nasıl faydalanacağı yalnızca “kendi kendisinin maliki” olan kişilere aittir. Yetkilenme teorisinden hareketle kendine malik olan insan, organlarının sahibi olduğundan bağışa zorlanamaz veya zenginliği vergi adı altında yoksul kesimlere dağıtılamaz. Raymond Wacks, *Hukuk Kuramını Anlamak Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramına Giriş* (Fatma Süzgün Şahin Ünver, Serdar Ünver tr, Astana 2016) 376-377.

⁶³ Freeman (n 61) 31-32.

⁶⁴ Freeman (n 61) 38-39.

⁶⁵ Münici Kapani, *Kamu Hürriyetleri* (Yetkin 1993) 198.

insan beden, mal ve kişisel bilgi gibi birçok hususu başkalarının müdahalesine kapatma eğilimindedir⁶⁶. Bu yönüyle özel hukuk alanında kişinin içe karşı korunması kişinin üzerindeki sahiplik hakkını doğrudan kısıtlayan bir olgu iken kamu hukuku alanında başta kamu yararı gerekçesiyle kolluğun bireyin tehlikeli eylemlerini engelleyerek bu tasarrufu sınırlandırması veya güvenliğin bu yolla tesisi meselesi söz konusu olmaktadır⁶⁷.

İrade özgürlüğü yoluyla bedensel zarara yönelmek ise hukukun ahlaki sınırları bakımından bir ikilem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlaki problemleri düzenleyici olarak hukuk hareket ettiğinde kişinin bedeni üzerinde karar alma serbestisine sınırlamalar getirilebilmekte ve hukuk kişiyi kendinden korumanın belirli bir aygıtı olarak kullanılmaktadır. Modern hak öğretisi insanın genel olarak dışa karşı korunmasına yönelik düşünceye yoğunlaşmıştır; ancak insanın korunması gereken ilk süljelerden birinin insanın yine kendisi olduğunu burada görmek gerekir. Bunun sebebi insanın yaşam hakkı ve yaşam hakkıyla ilişkili tüm hakların öncelikli olarak insanın kendisi tarafından tehdit edilmeye açık olmasıdır⁶⁸. Bireyin başlangıç noktası kabul edilerek kendi iradesinden hareketle üzerinde hakkının olduğunu kabulü kaçınılmaz şekilde özgür irade tartışmasını gündeme getirmektedir; zira kişiyi sorumlu tutabilmenin yolu bızatıhi bu irade özgürlüğünün kabulünden geçmektedir. İnsan eylemleri belirli amaçlara yöneldiği ve bir değerlendirme ölçeğinden geçmesi sebebiyle eylemin insanın sorumluluğuna dahil olduğu kabul edilmektedir⁶⁹. İnsan iradesinin özgürlüğünü savunan indeterminist teoride olduğu gibi irade hürriyeti sorumluluğun ön şartı sayılmaktadır; zira

⁶⁶ Türk kültüründe “*Kişinin kendine ettiğini dokuz köy toplanıp edemez.*” olarak bilinen atasözü, Kökcü’ye göre toplumsal ilişkiler alanında kişinin kendine yönelik tahribat gücünün ne kadar yüksek olduğunu açık bir ifadesidir. Kökcü (n 43) 6-7.

⁶⁷ Burcu Turan, ‘Kamu Düzeninde İnsan Onuru ve Bireyin Kendine Karşı Korunması’, KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (2020) 5(1) 69. Kişiliğin korunması İsviçre Medeni Kanunu (ZGB) 27. maddede “Schutz de Persönlichkeit” başlığıyla yer almaktadır. “*Auf die Rechts- und Handlungsfähigkeit kann niemand ganz oder zum Teil verzichten.*” İlhan Helvacı, *Türkçe-Fransızca-Almanca ve İngilizce Medenî Hukuk ve Borçlar Hukuku Terimleri ve Kullanım Örnekleri* (XII Levha 2021) 198.

⁶⁸ Bahri Savcı, *Yaşam Hakkı ve Boyutları* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi 1980) 17-18.

⁶⁹ Fatma Süzgün Şahin Ünver, *Hukuk Felsefesinde İrade Serbestliği ve Sorumluluk* (Astana 2018) 351.

her kişi belli ölçüde irade hürriyetine sahip olmalıdır ve kişi kendi veya başkasının zararına hareket etmişse iradeyi varsaymadan onu suçlamaya imkan bulunmamaktadır⁷⁰.

Doktrinde yaşama hakkından hiçbir surette vazgeçilemeyeceğini kabul eden kişilerin hayatlarını ve vücut bütünlüklerini çiğneme veya tahrip etme yönünde sözleşme gerçekleştiremeyeceği kabul edilmektedir; zira kişinin maddi bütünlüğünün korunması en başta ölüm ve sakatlanma sonucu doğurabilecek eylemlere razı olamayacağı anlamına gelmektedir⁷¹. Örneğin bir kişinin öldürülme tehlikesini göze alarak düello veya silahlı çatışma yoluyla öldürülmesine rıza gösterecek bir sözleşmeye imza atamayacağı kabul edilmektedir⁷². Şüphesiz burada 4721 sayılı Türk Medeni Kanun'un 23. maddesi konuyla ilgili olarak büyük bir önem taşımaktadır. Kişinin kendisine karşı korunmasını düzenleyen ve anayasadaki temel haklara dair düzenlemelerle yakından ilişkili bu maddeye göre kişinin hakları hak sahibinin kendi kurduğu hukuki işlemlerle sınırlanamaz⁷³. *“Kimse, hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez. Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlâka aykırı olarak sınırlayamaz”*⁷⁴.

Kişi özgürlüğünün sınırlama görmediği bir kişilik hakkı ihlalinde söz etmenin güç olması 23. madde yoluyla sözleşme özgürlüğünün ahlaka aykırılık ile sınırlandırılmasıyla yakından ilişkilidir. Bu kapsamda kişinin bir sözleşme yoluyla bir başka kişiyi sömürme, köleleştirme veya kendini tamamen diğer sözleşmeciye tâbi kılması yoluyla iradesini sıfırlaması genel ahlaka aykırı görülmektedir⁷⁵. Bu maddenin amacının kişiliğin aşırı derecede sınırlandırılmasını önlemek, bireye kişiliğinin

⁷⁰ Ayrıca hukuki düzenlemelerde kişiler için kullanılan “makul” veya “normal” gibi ifadelerin esasen hukuki sorumluluğun mevcudiyetine insanda işaret etmek için kullanıldığına şüphe yoktur. Adnan Güriz, *Hukuk Felsefesi* (Siyasal 2013) 99-101.

⁷¹ Jale Akipek, Turgut Akıntürk, Derya Ateş, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Birinci Cilt* (Beta 2015) 360-361.

⁷² Akipek, Akıntürk, Ateş (n 71) 360-361.

⁷³ Rona Serozan, ‘Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler’ İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi (2011) 11(14) 95.

⁷⁴ Türk Medeni Kanunu, <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>> erişim tarihi 12.02.2025.

⁷⁵ Nil Karabağ Bulut, *Medeni Kanunun 23. Maddesi Kapsamında Kişilik Hakkının Sözleşme Özgürlüğüne Etkisi* (XII Levha 2014) 458.

geliştirilmesini sağlama olanağı sunmak ve hayat yolunda kişiliği geliştirebilmek olduğunu söylemek mümkündür; zira kanun koyucu sözleşme özgürlüğünün kural olduğu, serbest rekabete dayalı bir toplumda maddi manevi ihtiyaçlarını bertaraf etme pahasına bireyin kişiliğini oluşturan unsurlardan vazgeçmesini kabul etmemektedir⁷⁶. Bu hususta Medeni Kanun'un 24. maddesi⁷⁷ ise kişiliğin dışa karşı korunmasını desteklemektedir. Öğretide ise içe koruma-dış koruma ayrımının artık terk edildiği ve Medeni Kanun'un 23. maddesinin kişinin rızasıyla gerçekleşen müdahalelere, Medeni Kanun'un 24. maddesinin ise kişinin rızası dışında gerçekleşen saldırılara karşı kişiliği koruma altına aldığı kabul edilmektedir⁷⁸.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu dışında İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair 5013 Sayılı Kanun, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Genel Evlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü, 23053 sayılı Karayolları Trafik Yönetmeliği ve 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun'un 13. maddesinde “Spor Alanlarına Yasak Madde Sokulması ve Müsabaka Düzeninin Bozulması Suçu”ndaki ateşli silahlarla ilgili düzenlemeler, bireyin kendine karşı korunmasının görünümleridir⁷⁹. İdari alanda ise kamu düzeninde bireyin kendisine karşı güvenlik tehlikesini içeren faaliyetler ulaşım, ateşli silahlar, sportif eylemler ve iş yerlerindeki faaliyetler olarak farklı düzenlemelere sahiptir. Örneğin 2930 sayılı Sivil Havacılık Kanunu kişilerin güvenliklerinin trajik kazalara yol açabileceği gerekçesiyle uluslararası standartlara uygun düzenlemeleri içermektedir⁸⁰.

⁷⁶ Akipek, Akıntürk, Ateş (n 71) 357.

⁷⁷ “Madde 24- Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilir. Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.” <Türk Medeni Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>> erişim tarihi 12.02.2025.

⁷⁸ Mustafa Dural, Tufan Ögüz, *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku* (Filiz Kitabevi 2013) 145. Aynı yönde bkz. Burcu G. Özcan Büyüktanır, *Çocuğun Kişilik Hakkı ve Çocuğun Kişilik Hakkının Hukuka Aykırı Fiillere Karşı Korunması* (Yetkin 2019) 182-183.

⁷⁹ Turan (n 67) 67-68.

⁸⁰ Özge Okay Tekinsoy, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı* (XII Levha 2011) 57-63.

Sonuç olarak kişinin kendi üzerindeki hak sahipliğinin sonsuz olmadığı, kişinin en başta kendine karşı kişiliğinin korunması ağırlıklı olarak kabul edilmektedir. Kişiler kendilerine zarar verecek eylemlerde veya ötenazi gibi yardımlı intihar eylemlerinde hukuk tarafından ne oranda özgür bırakılmalılardır? Bu tartışmaların kutsallık ile nitelik temelli tezler arasındaki tartışmayla yakından ilişkili olduğuna şüphe yoktur; zira yaşamı ne pahasına olursa olsun koruma veya yaşamın niteliğinden hareketle kişiye yaşam üzerindeki kararları bırakma ikilemi burada güçlü biçimde kendisini gösterir. Yaşamın kutsallığı tezi yaşamı vazgeçilmez nitelikte görür; ancak yaşamın niteliği tezi kişinin yaşamın niteliğini belirleme ve katlanılamaz durumlarda yaşamına son verme hakkı olduğunu savunarak kişisel özerkliği devlet müdahaleleri veya toplum ahlakına karşı koruma amacı gütmektedir⁸¹. Bu durum ise kişilik mefhumunun devletin toplumsal bağlarının ötesinde bir verili gerçeklik olarak korunmasıyla bağlantılı şekilde düşünülmesi gereken bir konudur. Kişi toplumun bir üyesi olmanın ötesinde bir devletin yurttaşı olduğundan bu tabiiyetin bireyin tek yönlü kararıyla kaldırılması problemli bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin öldürülmezlik ilkesi olarak ifade edilen beden bütünlüğüne dokunulmazlık kuramı ile ilgili Savcı, kişinin içe karşı, kişinin üçüncü kişiye karşı ve kişinin topluma veya devlete karşı korunması gerekliliğine eserinde yer vermektedir⁸². Bu hususta yaşam üzerinde mutlak bir tasarrufun olduğu kabulü mevcut hukuk düzenlerinin anayasa ve temel düzenlemelerde reddedilen ve kişinin hayatından vazgeçebileceği eylemlerden kaçınması gerekliliğine işaret eden düzenlemelerle kayıt altına alınmıştır. Buradan hareketle yaşamın kutsal olduğuna yönelik tezin modern hukuk sistemlerinde ağırlıklı olarak varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür⁸³.

⁸¹ Bununla beraber son elli yılda yaşama hakkı ve beden bütünlüğünün korunması konusunda yükselen değerin özerklik olduğunu vurgulamak gerekir; çünkü hukukun kişilerin yaşamlarının sonuna dair karar konusunda yetkiyi kendilerine bırakarak bu meseleleri çözüme yolunda işlev görmesi gerektiği tezi ağırlık kazanmaktadır. Örneğin hastaların kendi iradeleriyle yaşam destekleyici araçları kesmesi (*istemli pasif ötenazi*) ABD Yüksek Mahkemesi tarafından tanınmıştır. Sibel İncoğlu, *Ölme Hakkı (Ötenazi)* (Ayrıntı 1999) 250.

⁸² Ayrıca ideolojik sebeplerle yaşam hakkına yapılan saldırıları da bu sıralamaya eklemek gerekmektedir. Savcı (n 68) 16 vd.

⁸³ İncoğlu (n 81) 249.

III. EKSTREM SPORLAR VE MÜDAHALE PROBLEMİ

A. İrade Özgürlüğü Bakımından Sportif Eylemlerin Durumu

Kişiler antik dönemden beri belirli sportif aktivitelerde bulunmaktadır. Bu aktivitelerin yapılmasına kimi zaman merkezi otorite tarafından destek verilmiş⁸⁴ veya kimi zaman otorite bu eylemleri belirli gerekçelerle yasaklamıştır. Bu aşamada sportif faaliyetin ne olduğu veya buna neden ihtiyaç duyulduğu sorusunu tekrar sormak gerekir; zira spor bireysel eylemlerden oluşmakla beraber toplumsal şekilde yapılan bir aktivite olduğunu göstermektedir. Sporun tanımına nelerin girip girmeyeceği gerek spor bilimleri gerek dünya kamuoyunda tartışılan bir husus niteliğindedir. Bir faaliyetin spor olarak kabul edilmesinde oyun, mücadele ve yoğun beden çalışması temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır; zira bedensel faaliyetin spor olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği hususu o spor branşındaki kurallardan ziyade harcanan eforla büyük oranda alakalıdır⁸⁵. Uluslararası organizasyonlarda sıklıkla gündeme gelen bu mesele sporun kapsamının genişletilmesi veya daraltılması gerektiği konusunda süregelen bir tartışmayı gözler önüne sermektedir. Örneğin 2020 Tokyo ve 2024 Paris Olimpiyatları'nda görüldüğü üzere⁸⁶ 3×3 basketbol, sörf, spor tırmanış veya breakdance gibi branşlar yarışma kapsamına alınmıştır⁸⁷. Büyük organizasyonlarda spor branşlarının kapsamı daraltılmak

⁸⁴ Antik dönemdeki ekstrem sporlar arasında ise Roma İmparatorluğu'ndaki gladyatör dövüşleri ve araba yarışları örnek gösterilebilir. Özellikle Augustus döneminden itibaren bu sporların kamuya açık alanlarla imparatorun popülaritesini devam ettirdiği ve seyircilerin kast biçiminde oturduğu özel organizasyonlara dönüştüğünü görmek mümkündür. Voigt tarafından "sporun yozlaşmış biçimi" olarak ifade edilen bu dövüşlerde hayvanlar ve köleler de sıklıkla kullanılmakta ve dövüşçü meydana çıktığında hükümdara şu cümleyi söylemektedir: "*Ave Caesar morituri te salutant!*" (Yüce Sezar, ölümüne adanmış bu ruh seni selamlar.)" Dieter Voigt, *Spor Sosyolojisi* (Ayşe Atalay tr, Alkım 1998) 238.

⁸⁵ Bernard Gillet, *Spor Tarihi* (Mustafa Durak tr, Gelişim 1975) 12. Hristiyanlık beden gücüne dair kulte karşı bir yorum getirinceye kadar spor çalışmaları insanın bedensel gücünü göstermekten duyduğu hoşnutsuzluk sebebiyle çeşitlilik göstermiştir. Çocuklar büyüklerin hareketlerini taklit ederek bu sporları sürdürmüş, genç topluluklar ise gruplar halinde belirli alanlarda düzenli pratikler yapmışlardır. Gillet, Ortega y Gasset'in bu olguyu göçebe topluluklardan aşirete geçişte belirleyici bir olgu şeklinde "*devletin sportif kökenine*" işaret ederek eserlerinde kullandığını ifade etmektedir. Gillet (n 85) 17-18.

⁸⁶ "Modern Olimpiyat Oyunları'nın kurucusu Baron Pierre de Coubertin, eski bir arkadaşı olan Rahip Didon'un öğretmenlik yaptığı okulun bayrağına yazdığını bu sözcükleri Olimpiyat Oyunları ruhuna uygun bulduğundan aynen almış ve simge yapmıştır. Bu üç latince sözcük, "Daha hızlı, daha yüksek, daha güçlü" anlamına gelen "*Citius-Altijs-Fortius*"tur." Olimpiyat Sembolleri, <<https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/127/163/OlimpiyatSembolleri>> erişim tarihi 13.02.2025.

⁸⁷ Atletizm, atıcılık, badminton, basketbol, binicilik, bisiklet, boks, break dans, cimmastik, eksrim, futbol, golf, güreş, halter, hentbol, hokey, judo, kano, kayak, kürek, masa tenisi, modern pentatlon, okçuluk, plaj voleybolu, spor tırmanış, su sporları olarak yüzme, atlama, sutopu ve yüzme ile sörf, tekvando,

yerine giderek daha geniş bir kapsamda görülmekte ve sportif branş olarak oyunlara dahil edilmeyen birçok spor dalının olması spor tanımına hangi unsurların girmesi gerektiği ve şiddet içeren sportif eylemlerin durumunu tartışmaya açmaktadır. Örneğin boks branşına sıklıkla iki insanın birbirini darp etmesinin spor sayılamayacağı hususunda eleştiriler getirildiği bilinen bir husustur⁸⁸.

Profesyonel veya amatör şekilde yapılan sporlar yüzlerce insanın yaptığı ve milyonlarca insan tarafından izlenen aktiviteler olarak ilgiyle takip edilmektedir. Diğer bir ifadeyle dünya üzerindeki birçok spor dalının bugün geline nokta endüstriyel niteliği bulunmaktadır ve gelirleriyle spor endüstrisi muazzam bir kazanç kaynağı konumundadır. Sporcu kontratları, spor kulüplerinin bütçeleri, canlı yayın kazançları müsabaka gelirleri, takım formaları ve turnuvalar bireyin bir biçimde etkilendiği alanlar olmaktadır. Bu durum ebeveynlerin velayetleri altındaki çocuklarını çok erken yaşlarda spora yönlendirmelerine sebep olmaktadır⁸⁹. Sporcuların bir müsabaka veya performansta azami çabasını gösterme zorunluluğu onların bu müsabaka için düzenli antrenman yapmasını gerektirmektedir. Bu gereklilik en basit şekilde oyun kavramı ile spor arasındaki fark bakımından belirleyicidir⁹⁰.

Bir spor branşının amaçları şüphesiz kurallarına uygun davranıldığında gerçekleşir, bu sebeple spor branşları aynı zamanda branşa aykırı kurallardan ötürü hukuki ve cezai yaptırımlar ile karşılaşabilme olasılığının bulunduğu alanlardır⁹¹. Ayrıca spor dallarının neredeyse tamamında başta klasik sporlar olmak üzere kişinin belirli bir riskle eylemde bulunduğu veya sakatlanma olasılığının bulunduğu açıktır. Bu hususta bir uzmanlık dalı olarak spor hekimliği kişilerin özgürce ve tam bir beden bütünlüğüyle

tenis, triatlon voleybol, yedili ragbi, yelken yaz olimpiyatlarının temel spor dalları arasındadır. Spor Dalları, <<https://olimpedya.olimpiyat.org.tr/tr/sports>> erişim tarihi 14.02.2025.

⁸⁸ Gillet'e göre spora gelen eleştiriler bedeni aşırı efor göstererek yorma, entelektüel gerilemeye sebebiyet verme ve ticari bir hedef yolunda hırs oluşturma etrafında toplanmaktadır. Gillet (n 85) 114.

⁸⁹ Ulusoy'a göre bireysel sporlar başta olmak üzere birçok aile çok küçük yaşlardan itibaren çocuklarına günlük on saate yakın idmanlar yaptırmakta ve rekabetçi bir amaçla ilgili sporda gelişmesi için çalışmaya zorlamaktadır. Bu kapsamda profesyonel spordaki bu zorlamalar yüzleşilmesi gereken insan hakları problemleridir. Ali Ulusoy, Profesyonel Spor İnsanı mı, <<https://t24.com.tr/yazarlar/ali-d-ulusoy/profesyonel-spor-insani-mi,32056>> erişim tarihi 14.02.2025.

⁹⁰ Gillet (n 85) 13.

⁹¹ Şeref Ertaş, Hasan Petek, *Spor Hukuku* (Yetkin 2011) 405.

sportif eylemlerde bulunmalarını sağlamak için vardır. Yüksek şekilde yaralanma ve sakatlanma riski barındıran sportif faaliyetler tüm risklere karşın sporcular tarafından yapılmaya devam edilmektedir. Rekabet, kazanma arzusu ve mevcut rekorları egale etme çabası kişinin bedensel limitlerini daha yükseğe çekme isteğini beraberinde getirmektedir. Bu yönüyle sporun bireyin yalnız kendi irade özgürlüğüyle toplumdan soyutlanmış bir eylemle gerçekleştirildiğini söylemek güç görünmektedir.

Şüphesiz devletin insan onuru ve vücut bütünlüğünü kontrol ve muhafaza etme yükümlülüğü bireylerin özgürce hareket etme özgürlüğüyle karşılaştırıldığında son derece tartışmalı bir alanı oluşturmaktadır. Bu hususta bir sporun icra edilmesinin engellenmesi ve bunun mantıklı argümanlar yoluyla gerekçelendirilmesi demokratik bir hukuk devletinde kişilik hakkı yönünde eleştiriler getirilebilecek bir alandır⁹². Bu kapsamda spor kamu hukukunda devletin desteklediği ve özel hukukta ise kişiler arası bir sübjektif hak olarak mevzuatta yer almış bulunmaktadır⁹³. Anayasada spor hakkının varlığı kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkından dolayı olarak çıkarılabilir; ancak burada spor yapma ve yapmama özgürlüğü olarak onu bulmak mümkündür⁹⁴. Medeni Kanun'da ise spor yapmanın 23. maddeye uygun olarak kişilik hakkı kapsamında değerlendirilmesinin mümkün olduğu açıktır, diğer ifadeyle kişilik hakkı olarak spor hakkının varlığından bahsetmek olanaklıdır⁹⁵. Gerek Türk hukukunda gerek mukayeseli hukukta tek başına bir hak alanı olarak nitelendirilmeyen spor faaliyeti, karma nitelikte bir hak olarak görülen ve sosyal hak niteliği öne çıkan veya toplumsal yaşama katılımında bir özgürlük çeşidi olarak literatürde ifade edilmektedir. Bu hususta bireyin devletten spor eğitimini talep etme hakkı olduğu gibi spor yapacak mekanı talep etme hakkının olduğu da kabul edilmektedir⁹⁶.

⁹² Gökhan Ölmez, Ali Şahin Kılıç, 'Boks ve Kafes Dövüşü Müsabakalarında Gerçekleştirilen Spor Kurallarına Uygun Davranışların Suç Teorisi Bakımından Değerlendirilmesi' Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (2021) 25(2) 705-706.

⁹³ Ertaş / Petek (n 91) 405.

⁹⁴ Ertaş / Petek (n 91) 406.

⁹⁵ Ertaş / Petek (n 91) 406.

⁹⁶ Pınar Kartal Memiş, 'Bir Hak Olarak Spor Faaliyeti' Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (2020) 26(2) 537 – 570. Bununla beraber spor mevcut durumda izleyiciler ve spor destekçilerinin sportif emeği izleme üzerine kurdukları bir sözleşme ilişkisi veya bir yurttaşın spordaki ustalığını daha yüksek kâr elde etmek için kullanma hakkı yoluyla ticari işlemlerin konusu olmuş

B. Risk ve Sorumluluk Bakımından Ekstrem Sporlar

Sportif faaliyetlerin hepsinde belirli bir yaralanma, sakat kalma veya ölüm riskinin mevcut olduğu söylenebilir; ancak klasik sporlarla ekstrem sporların⁹⁷ koşullarını burada birbirinden ayırmak gerekmektedir. Öncelikle ekstrem sporların bireyde oluşturduğu risk algısı, yüksek konsantrasyon gerekliliği, performans sırasında oluşan heyecan onu klasik spor türlerinden farklı kılmaktadır⁹⁸. Wingsuit (yarasa kanat), base jump (uçurumdan paraşütle atlama), wing walking (uçak üzerinde dengede durma), slacklining (ip üzerinde yürüme), yanardağ sörfü (volcano surfing), kaya tırmanışı, ekstrem kano, sualtı hokeyi, powerbocking (yaylı ayakkabılarla akrobasi), mountain unicycling (tek tekerli bisikletle engebe çıkma), air kicking (hava mancınığı), limbo pateni (araba altında paten) gibi sporları kapsayan bu sporlar açısından durumun farklı olduğu açıktır⁹⁹. Ekstrem sporların genellikle doğada yapılması sebebiyle tıbbi yardımın çok az olduğu veya hiç olmadığı yerlerde kişinin kendisine veya başkalarına karşı yarışmasıyla gerçekleştiği bilinmektedir¹⁰⁰. Bununla beraber riskli sportif nitelik taşıyan eylemlerin kapsamının her geçen gün genişletilmesi mümkündür¹⁰¹. Ayrıca yaşanan yaralanma olaylarında ekstrem sporlarda katılımcı, organizasyon sahipleri ve sporla ilgili materyal üreticileri arasında sorumluluk temelli ihtilaflar doğabilmektedir. Ayrıca organizasyon sahiplerinin ve

görülmektedir. Rowe D, Popüler Kültürler Rock ve Sporda Haz Politikası (Mehmet Küçük tr, Ayrıntı 1996) 178.

⁹⁷ Erdemli ekstrem sporlar arasında doğada yapılan sporlara "*özgür doğa sporları*" adını vermektedir. Atilla Erdemli, *Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi* (E Yayınları 2002) 149.

⁹⁸ "Ekstrem sporların bu özellikleri göz önüne alındığında hızla değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışan insanoğlunun spordaki bu değişim karşısında seçimini uyumdan yana kullanacağı söylenebilir." Kerem Yıldırım Şimşek, 'Dünya Spor Endüstrisinde Ekstrem Sporların Gelişimi ve Yeri', CBU Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (2010) 5(1) 22.

⁹⁹ Türkiye'ye yurtdışından gelen ekstrem sporcuların genellikle Artvin/ Kaçkar, Muğla/ Marmaris, Erzincan/ Kemaliye, Malatya/ Akçadağ, Fethiye/Ölüdeniz, Kapadokya, Likya Yolu gibi ilçe veya turistik bölgelerde denemelerini gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Yıldırım Gökçaya, Türkiye'de ekstrem sporlara uygun seyahat noktaları, <<https://www.adventureistanbul.com/turkiyede-ekstrem-sporlara-uygun-seyahat-noktalari/>> erişim tarihi 16.02.2025.

¹⁰⁰ Lior Laver, Ioannis P. Pengas, Omer Mei-Dan, 'Injuries in extreme sports'. Journal of Orthopaedic Surgery and Research, 12, 59 (2017) 1.

¹⁰¹ Kara, su, buz ve hava kategorilerinde genişletilmiş bir ekstrem sporlar listesi için bkz. List of Extreme and Adventure Sports, <<https://www.extremesinternational.com/list-of-extreme-sports>> erişim tarihi 17.02.2025.

işletmecilerin ilgili faaliyet sebebiyle güvenlik standartları, çevre ruhsatı ve personel eğitim gereklilikleri bulunmaktadır¹⁰².

Spor yapılan her yerde sporun temel ilkelerinin karşılanmadığı kabulünden yola çıkılırsa sporun içerisindeki özgürlük ilkesinin sportif başarı kazanmaya yönelik iç ve dış baskıyla uyduğu söylenemeyecektir; zira sürekli başarı sağlama ile bireyin bu baskı altında özgürlüğünden ödün vermesi hali birleştiğinde sporcu için istenmeyen acı verici eylemler söz konusu olabilmektedir¹⁰³. Örneğin dağcılıkta yaralanma, kaybolma ve ölüm riskinin yüksekliği kaygıyla beraber aşırı heyecana sebep olmakta ve bu alanda psikolojik faktörlerin sürekli olarak gözetilmesini gerektirmektedir. Bunun yanında kaza önleme modellerini bilen sporcuların eğitilmiş olmaları yetmemekte, sınırlarını bilen ve problem çözücü özelliklere sahip olan bir şekilde tırmanışlarını gerçekleştirmeleri beklenmektedir¹⁰⁴. Bu konuda spor yapan kişinin cinsiyet, yaş veya medeni halinin dahi risk alma ve performansını etkileme kapasitesine sahip olduğu bilinmektedir. Örneğin dağcılık sporunu yapanlarla ilgili bir araştırmalar kadınların erkeklere oranla ölüm kaygılarının yüksek olduğu, bekarların evlilerle ve 18-23 yaş arası gençlerin ise 42 ve üstü yaştaki yetişkinlerle kıyaslandığında daha fazla heyecan arayışları olan gruplar olduğunu ortaya koymaktadır¹⁰⁵.

İkinci olarak ekstrem sporlarda sınırları zorlama unsurunun onları klasik sporlardan farklı bir kategoride değerlendirmeyi gerektirdiği açıktır. Diğer bir ifadeyle bu sporlarda kişi belirli bir heyecanın peşinde ve kendisi ya da başka bir kişinin daha önce kırdığı bir rekoru, yaptığı bir aktiviteyi hayati riske rağmen aşmak istemektedir. Bu yüzden bazı ekstrem sporculara yaptıkları eylemin kişisel limitleri aşma ve adrenalini

¹⁰² Civil Liability in Extreme Sports, <<https://theimpactlawyers.com/articles/civil-liability-in-extreme-sports>> erişim tarihi 15.02.2025.

¹⁰³ Erdemli (n 97) 148-149.

¹⁰⁴ Gürer, B, 'Dağcılık- Heyecan Arayışı ve Ölüm Kaygısı Üzerine Bir İnceleme', Journal of Sport Sciences Research (2022) 7(1) 102-105.

¹⁰⁵ Gürer (n 104) 101-102. Ekstrem sporlar konusunda risklerin farkında olduğunu belirten atlayış sporcusu Milot, kendisiyle yapılan röportajda bu spordaki gerçek kazanımın alınan haz olduğunu ifade etmektedir. Ekstrem sporlara başladığından beri iki yüz sporcunun öldüğünü ifade eden sporcu bunların elli kadarının tanıdığı kişiler ve on sporcunun ise yakın arkadaşı olduğunu belirtmektedir. Ölüm Bu Sporun Bir Parçası, <<https://www.aa.com.tr/tr/spor/olum-bu-sporun-bir-parcasi/1238220>> erişim tarihi 17.02.2025.

hedeflemesi sebebiyle “yüksek heyecan tutkunları” (*high sensation seekers*) nitelendirmesi yapılmaktadır¹⁰⁶. Örneğin uçuş sporları konusunda giderek tecrübe kazanan sporcuların bir diğer tehlike sınırları zorlamaları konusunda herhangi bir sınırlandırmayla karşılaşmamalarıdır. Giderek daha zorlu atlayışlar yapan sporcular kimi zaman yalnızca birkaç metrelik iki kaya arasından atlayışlarını gerçekleştirebilmektedir¹⁰⁷. Benzer şekilde wingsuit atlayışlarında uçuşun konum ve hızını her dakika hesaplamak ve vücut açısını korumak amaçlanmakta ve riskin hesaplanması teknik araştırmalarla desteklenmektedir¹⁰⁸. Bununla beraber akademik alanda riskin minimuma indirilmesi yolundaki çalışmalar pratik alanda bu spordaki ölümleri engellemeye yetmemektedir. Toplamda üç yüze yakın kişinin yaşamını yitirdiği wingsuit sporunda yalnızca 2015 yılında ölen on dört kişi olduğu bilinmektedir¹⁰⁹. Dalış sporlarında ise eğitmenler tarafından okyanuslardaki soğuk ve karanlık suların insan vücudu için çok uygun olmadığı ve bazı dalgıçların vücutlarının dipteki yüksek basınca dayanamadığı, bu derinliklerde yaşanan bilinç kayıplarının ölümcül olabileceği kabul edilmektedir. Beyin sarsıntısı veya ölümlerin nedenini öğrenmek güçleşmekte¹¹⁰ veya dünya rekoru sahibi dalgıçlar dahi dip akıntıları sebebiyle su yüzeyine çıkamayarak kaybolmaktadır¹¹¹.

¹⁰⁶ Chasing Danger- Why Do Extreme Athletes Risk Their Lives?, <<https://www.dw.com/en/chasing-danger-why-do-extreme-athletes-risk-their-lives/a-60789733>> erişim tarihi 17.02.2025. Rüzgar sörfü ile ilgili yaptığı saha araştırmalarında araştırmacıların bunu spor aktivitesinden çok bir yaşam biçimi olarak tanımladıklarını belirten Wheaton bu sporun ayrıca bireylerde sosyal kimlik arayışıyla da yakın bağlantısının olduğunu iddia etmektedir. Belinda Wheaton, ‘Mapping The Lifestyle Sport-Scape’ in (ed. Belinda Wheaton) Understanding Lifestyle Sports (Routledge 2004) 4.

¹⁰⁷ Wingsuit’te Bi Şey Olmaz Anlayışı, <<https://socratesdergi.com/yazi/bi-sey-olmaz>> erişim tarihi 18.02.2025.

¹⁰⁸ Emin Tugay Kekeç, Mehmet Konar, ‘Sabit Hücum Açısı ile Yapılan Wingsuit Atlayışlarının Aerodinamik Hesaplamalarının İncelenmesi’ Journal of Aviation (2021) 5(1) 7.

¹⁰⁹ Wingsuiting: A 1 in 500 Chance of Death, <<https://explorersweb.com/wingsuiting-dance-with-death/>> erişim tarihi 18.02.2025.

¹¹⁰ Asya Robbins, Serbest Dalış: İnsanlar Tek Nefeste Daha Ne Kadar Derine İnebilir? <<https://www.bbc.com/turkce/articles/clmvk0m834jo>> erişim tarihi 21.02.2025.

¹¹¹ Bu konuda bilinen en çarpıcı örnek kendisi de bir dalış eğitmeni olan ve 53 yaşında hayatını kaybeden Natalia Molchanova’dır. Dünyanın en iyi serbest dalışçıları arasında kabul edilen ve birçok rekorun sahibi Rus Molchanova 2015 yılında Ibiza açıklarında yaptığı dalışta gerçekleşen dip akıntısı sebebiyle su yüzeyine çıkamamış ve tüm aramalara rağmen cesedi bulunamamıştır. ‘Dünyanın en iyi serbest dalışçısı’ Molchanova, denizde kayboldu, <<https://anlatilaninotesi.com.tr/20150805/1016962117.html>> erişim tarihi 18.02.2025.

Ekstrem spordaki risk faktörünün yükseklik şüphesi toplumsal alanda günlük ilişkilerde var olan risk faktörünün yüksekliğiyle şüphesiz karşılaştırılmaz; çünkü doğa sporlarında kişi kendisini toplumsal öğelerden büyük oranda soyutlayarak eylemini gerçekleştirmektedir. İkinci olarak ekstrem sporlar giderek daha fazla seyirci kitlesi tarafından takip edilmektedir. Kişinin heyecan arayışı ve aldığı risklerin yüksek oluşu takip edilmekte ve kişi bu riskleri kitlelerin gözü önünde veya canlı yayınlarda alarak başarı sağlamak istemektedir¹¹² Ormanlık veya dağlık alanlardan yapılan inişler, boyun kırılması dahil birçok yaşamsal riski barındırmakta ve kişiler performans sonrası kasklarına taktıkları kameralarla bu heyecanlarını paylaşmaktadır. Buna ek olarak şehir merkezindeki yüksek bir noktadan bisikletle inişler, mega gökdelenlere tırmanışlar veya yüksek bir irtifadan suya ve yumuşak alana atlayışlar izleyici kitleleri tarafından takip edilmektedir¹¹³. Bu doğrultuda teknolojinin gelişmesi ve güvenlik önlemlerindeki artışların bedensel zararları anlamlı oranda azaltmadığını bu noktada görmek gerekmektedir; zira eğitimsizlik veya limitleri sürekli olarak zorlama isteği birçok faktörün bir arada olduğu bu sporlarda can kayıplarının yaşanmasına neden olmaktadır. Örneğin son yirmi yılda serbest paraşüt atlayışlarında modern ekipmanların kullanımıyla ölüm oranları azalmıştır; ancak katılımcı ve parametreler değişmesine rağmen yaralanma oranlarında anlamlı bir azalma olmamıştır¹¹⁴. Benzer şekilde wing-walking sporunda hareket halindeki iki kişilik uçağın tepesine çıkan sporcular yaklaşık üç yüz kilometre hızla giden uçağın üzerinde dengede kalmaya çalışmaktadır. Bunun yanında aktif yanardağdan aşağı inerek özel kıyafetleriyle sörf yapan yanardağ sörfçülerinin

¹¹² Ekstrem sporların ABD’deki gelişiminde sporcuların çoğunun beyaz erkek yurttaşlar olduğuna dikkat çeken Kusz, ayrıca bu sporların ülkenin toplumsal karakterine işleyen bireycilik, özgüven, risk alma gibi unsurlarla uyumlu şekilde doksanlı yıllarda basında sürekli takdir edildiğini söylemektedir. Kusz K, ‘Extreme America: the cultural politics of extreme sports in 1990s America’ in (ed. Belinda Wheaton) *Understanding Lifestyle Sports* (Routledge 2004) 209.

¹¹³ Bu konuda Angela Nikolau ve Ivan Beerkus isimli Rus bir çiftin akrobatik gösteri amacıyla dünyadaki mega gökdelenlere herhangi bir güvenlik ekipmanı olmadan tırmanışlarına dair “Skywalkers: A Love Story” isimli belgesel büyük yankı uyandırmıştır. Yaptıkları paylaşımlarla internet fenomenleri haline gelen çiftin performansları drone yardımıyla kaydedilmekte ve selfie çubuklarıyla kişiler gökdelen tepelerinden paylaşımlar yapmaktadır. Çift yasadışı gerçekleştirdikleri ve son derece tehlikeli bu eylemlerle ilgili olarak bunların bilincinde olduklarını ifade etmektedir. ‘It’s easier than life on the ground’: meet the Russian climbers who fell in love scaling the world’s skyscrapers, <<https://www.theguardian.com/film/article/2024/jul/07/skywalkers-a-love-story-documentary-netflix-angela-nikolau-ivan-beerkus-rooftoppers>> erişim tarihi 19.02.2025.

¹¹⁴ Laver, Pengas, Mei-Dan (n 100) 2-3.

performansları on binlerce kişi tarafından izlenmektedir.¹¹⁵. Bungee jumping atlayışlarında ise yeterli adrenalini sağlayamayan veya atlayışı bu haliyle sıradan bulan kişiler timsahların yaşadığı nehirlerin olduğu dağ yamaçlarından bu atlayışlarını gerçekleştirmektedir¹¹⁶. Amerikan Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi 1986 yılından beri yirmi üç kişi bu spor esnasında kordonun çok uzun olması veya kordonun boyunda dolanması sebebiyle hayatını kaybettiğini açıklamıştır¹¹⁷.

Ekstrem sporlar hakkında risk faktöründen bahsetmek gerektiğinde verilmesi gereken dikkat çekici örneklerden biri ise “uzaydan atlayan adam” olarak anılan, ses hızından daha yüksek hıza ulaşarak en yüksek serbest düşüş rekorunun sahibi olan base jumping atlayıcısı, yarışçı ve helikopter pilotu Felix Baumgartner olmalıdır¹¹⁸. 17 Temmuz 2025’te Avusturya’da gerçekleştirdiği bir atlayış sonucu hayatını kaybeden Baumgartner paraşütle yüksek irtifadan yaptığı atlayışları giderek uzay atlayışı (space jump) gibi canlı yayında milyonların izlediği performanslara dönüştürmüştür. Bu

¹¹⁵ Macera Tutkunlarının Vazgeçilmezi Ekstrem Sporlar, <<https://www.aa.com.tr/tr/spor/macera-tutkunlarinin-vazgecilmezi-ekstrem-sporlar/1391089>> erişim tarihi 21.02.2025.

¹¹⁶ “Erin Langworthy adlı Avustralyalı kadın, bungee-jumping yapmak için Viktorya Şelalesi Köprüsü’nden atlادığı vakit, bir kabus senaryosu gerçeğe dönüştü. Bungee ipinin genç kadını tekrar yukarı çekmesi gerekirken, ip koptu. Kendini timsahlarla dolu Zambezi Nehri’nin sularında bulan Erin Langworthy, Avustralya’nın Kanal 9 televizyonunda yayımlanan görüntülerinde, hayatının mucize eseri kurtulduğunu anlattı. Zambiya ve Zimbabwe arasında sınırı oluşturan nehirde ayakları bağlı halde yüzen genç kadın, bir ara kayalara dolanan ip yüzünden boğulma tehlikesi de atlattı.” Bungee-Jumping Kazasından Mucize Kurtuluş, <https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2012/01/120109_vid_bungee_jump> erişim tarihi 22.02.2025.

¹¹⁷ Bu istatistik atlayışçılar arasında beş yüz binde bir kişiye tekabül etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nde ise bugüne dek bungee jumping yapanlar arasında herhangi bir kayıtlı ölüme rastlanılmamıştır. Dünyada Meydana Gelmiş Bungee Jumping Kazaları, <<https://turkeyoutdoor.org/dunyada-meydana-gelmis-bungee-jumping-kazalari/>> erişim tarihi 23.02.2025. Bu hususta Türkiye’de bazı sigorta firmalarının ekstrem sporlar sigortası çıkarmasının dikkat çekici olduğunu ifade etmek gerekir. Quick Ekstrem Sporlar Sigortası, <<https://www.quicksigorta.com/ferdi-kaza-sigortasi-ekstrem>> erişim tarihi 20.02.2025. Tehlikeli Spor Seyahat Sigortası (Yurt Dışı), <<https://www.seyahatsigortam.com/urunler/kurumsal-seyahat-sigortalari/yurt-disi-seyahat-sigortalari/tehlikeli-spor-seyahat-sigortasi-yurt-disi/>> erişim tarihi 20.02.2025.

¹¹⁸ Red Bull sporcusu Baumgartner aynı zamanda Rio De Janerio’daki Kurtarıcı İsa heykelinden yapılan dünyanın en kısa mesafeli atlayış rekorunun da sahibidir. Felix Baumgartner, <<https://www.redbull.com/tr-tr/athlete/felix-baumgartner>> erişim tarihi 20.02.2025. Ayrıca Red Bull kendilerine Soul Flyers adı veren Fransız base jumping sporcuları Fred Fugan ve Vince Reffet’in Dubai’deki Burj Khalifa’dan gerçekleştirdikleri gece atlayışlarına sitesinde yer vermektedir. Fugan’ın atlayışlarla ilgili ifadeleri çalışmanın temel argümanı açısından oldukça dikkat çekicidir: “Bu aslında yapmak istediğiniz şey ile aklınızın yapma dediği şey arasında zihinsel bir savaş.” Soul Flyers: Limit Gökyüzü, <<https://www.redbull.com/tr-tr/soul-flyers-limit-gokyuzu>> erişim tarihi 20.02.2025.

atlayışlardan en önemlileri arasında “Red Bull Stratos Projesi” örnek gösterilebilir¹¹⁹. Enerji içeceği firması Red Bull ekstrem sporlarla ilgili yaptığı yayın ve organizasyonlarla büyük eleştirilerin hedefi olmaktadır. Şirketin ekstrem sporcuları finanse etmesi ve spora olan desteği ise sıklıkla eleştiri konusu olmaktadır¹²⁰. Görüldüğü üzere ekstrem sporlar yıldız sporcular, bu alanda destekçi şirket veya sportif oluşumlar ve başarılı kitle iletişim teknikleriyle kitlelerin yakından takip ettiği bir endüstri halini almış bulunmaktadır.

C. Liberteryen Teori ve Ekstrem Sporlara Müdahalenin Olanaklılığı

Çalışmanın son başlığında liberteryenizmin kişinin kendi bedenine yönelik dıştan gelen müdahaleleri engelleyici perspektifine ekstrem sporlar özelinde yeniden bakmak yerinde olacaktır. Öncelikle liberteryenizmi savunanlar ahlak teorisyenlerinden farklı olarak kişilere nasıl davranılması gerektiği konusunda evrensel önermeleri oluşturma amacında değildir; zira bu kimseler bir kişiye karşı paternalist müdahalede bulunmanın meşru olamayacağına yönelik teori oluşturma peşindedir. Liberteryenlere göre herkes için geçerli bir kapsayıcı ahlak tasavvuru anlaşılır bir arayıştır; ancak siyasi gücün zor kullanımını sürekli biçimde meşru kılacak yargılar alanı buradan çıkarılamaz¹²¹. Toplumsal ilişkiler alanında liberteryen görüşün paternalist müdahaleye karşı gelme sebebi bir toplumda dıştan gelecek engeller yoluyla negatif özgürlüğün zarar görmesidir; çünkü kişisel özerklik bu özerkliğin olmadığı bir senaryodaki her durumdan daha fazla servet, mutluluk ve barış getirecektir¹²².

¹¹⁹ Space Jump: Felix Baumgartner ile Uzay Atlayışı, <<https://www.redbull.com/int-en/films/space-jump-stratos>> erişim tarihi 21.02.2025. Bu yayınlardan en trajik olanlardan biri İtalyan sporcu Armin Schneider’e aittir. “Sat Dex” adıyla bilinen ve tecrübeli bir atlayışçı olduğu ifade edilen Schneider atlayışını üzerindeki kamera yardımıyla Facebook platformundan takipçileriyle paylaşmak istemiş; ancak atlayış Schneider’in ölümüyle sonuçlanmıştır. Eleştirilere rağmen video platformdan ancak 36 saat sonra kaldırılabilmiştir. Andrew Bisharat, Why Are So Many Base Jumpers Dying, <<https://www.nationalgeographic.com/adventure/article/why-are-so-many-base-jumpers-dying>> erişim tarihi 01.03.2025.

¹²⁰ The Dark Side of Red Bull The Perils of Extreme Sports, <<https://www.dw.com/en/the-dark-side-of-red-bull-the-perils-of-extreme-sports/a-16947956>> erişim tarihi 21.02.2025. Şirket ayrıca 2024 yılında Antalya’da cliff diving yarışları organize etmiştir. Red Bull Cliff Diving Dünya Serisi: Türkiye, <<https://www.redbull.com/tr-tr/events/red-bull-cliff-diving-dunya-serisi-antalya-turkiye/yer-ve-tarih-2024-antalya>> erişim tarihi 21.02.2025.

¹²¹ Randy E. Barnett, ‘Modern Liberteryenizmin Ahlâkî Temelleri’ (Mustafa Erdoğan tr) Liberal Düşünce Dergisi (2007) (46) 25.

¹²² Brennan (n 48) 62-63.

Bu bakımdan ekstrem sporlarda kişinin bedensel bütünlüğüne zarar verme yolunda heyecan aradığı bu eylemlerde aldığı risklerin tamamen onlara bırakılması kamusal alanda kabul görmemektedir. Devletlerin ekstrem sporları farklı gerekçelerle yasakladığı veya bu konuda kanun tekliflerinin geldiği bilinmektedir. Örneğin Çin hükümeti 2021 yılında Gansu Eyaleti'ndeki Yellow Milli Parkı'nda yaşanan ölümlerin ardından bölgedeki tüm ultra maraton koşularını ve ekstrem spor organizasyonlarını yasaklamıştır¹²³. Benzer şekilde İsviçre Lauterbrunnen'da gerçekleşen ölümler 2019 yılında Sosyal Demokrat Milletvekili Margret Kiener Nellen atlayışların yasaklanmasını talep etmiş ve turizm imajının zarar gördüğü gerekçesiyle parlamentoda mesele tartışmaya açılmıştır. Ayrıca Sivil Havacılık Federal Ofisi'nin winguit atlayışlarını yasal olarak yapılan atlayış sporlarının kapsamına aldığı ve lisansı olmayanların atlayışlarına izin verilmediği bilinmektedir¹²⁴.

Ekstrem sporlarda ilgili branşın tüm teknik yönlerine kendilerini adanmış çok disiplin sporculardan bu konuda bir eğitim veya derecesi olmamasına rağmen kendilerini bu sporu yapmak için yeterli görenlere varıncaya dek birçok kişi büyük riskler barındıran bu spor endüstrisinin üyesi konumundadır¹²⁵. Bu sporlar 'ekstrem' bir eylemin ötesinde değerlendirilmeyi gerektiren zorluklarıyla yalnızca yapıldıkları ortam sebebiyle bir tehlikeye kaynaklık etmemekte, öngörülemez sonuçlara yol açabilecek bu eylemler sırasında psikolojik ve fiziksel gerekliliklerin kişilerde olması gerekliliği bulunmaktadır¹²⁶. Bu kapsamda ekstrem sporlarla uğraşan kimselerin karar alma

¹²³ China Bans Extreme Sports In The Wake Of Gansu Ultramarathon Tragedy, <<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/jun/03/china-bans-extreme-sports-in-wake-of-gansu-ultramarathon-tragedy>> erişim tarihi 25.02.2025.

¹²⁴ Marina Wentzel, 'Valley of Death': Are the Swiss Too Tolerant of Extreme Sports?, <<https://www.swissinfo.ch/eng/politics/valley-of-death-are-the-swiss-too-tolerant-of-extreme-sports/47991344>> erişim tarihi 26.02.2025.

¹²⁵ Cathrine Palmer, 'Death, Danger and the selling risks in adventure sports' in (ed. Belinda Wheaton) Understanding Lifestyle Sports (Routledge 2004) 55-69, 56. Rowe'un ifade ettiği üzere giderek piyasadaki bir ürüne dönüşen sporcu emeği yalnızca toplumsal alanda beğenilerin konusu olmaz, aynı zamanda spor endüstrisi tarafından bu emek sömürülür, verimlilik arayışıyla spor piyasasında sporcuların yetenekleri alınıp satılır, reklam dünyasında sporcu imajları sergilenir ve şekillendirilir. Rowe (n 96) 189-190.

¹²⁶ Dev dalgalar sörfçüleri tahtalarından düşürebilmekte, öngörülemeyen hava değişimleri dağcılar zorlamakta veya solo dağ tırmanışlarda gevşek tutamaçlar ölümcül düşüşlere sebep olabilmektedir. Bunun yanında ekipman arızaları atlayış sporlarında büyük felaketlere yol açabilmektedir. Steve

süreçlerinde tamamen kendi başlarına hareket etmeleri birçok eleştiriye beraberinde getirir. Örneğin birtakım yönergeler dışarıda bırakılırsa dağcılık için spor sürecine yayılan kanunlara dayalı veya bu kanunlardaki temel kurallara uygun davranışı denetleyen bir hakem kurulunun olmadığı açıktır¹²⁷. Tırmanış esnasında adımlar, tutanak, tırmanılan yer ile tırmanış yolu arasında yalnızca bedensel değil zihinsel bir etkinliğin de yüksek irtifa tırmanışları gibi disiplinlerde geniş zamana yayılmasını gerektirmektedir¹²⁸. Ayrıca bu kimselerin yüksek ölüm riski barındıran bu spor veya etkinlikleri kamu otoritelerinin önlem alması için ek külfet getirmektedir. Örneğin dağcıların kaybolması, kişinin düştüğü yerden çıkarılması, cesedine ulaşılması ve cenazelerin ailelere teslimi günlerce süren arama kurtarma çalışmaları devletin kolluk personeli için belirli yükümlülöklere sebep olmaktadır. Benzer şekilde su sporları sürekli rekor denemelerinin olmasıyla dikkat çekmektedir. Mesela serbest dalışla ilgili rekor kırmak isteyen sporcular için rekor denemelerini düzenleyen talimatta rekorun önceki performansı en az bir metre ve süre olarak ise beş saniye geçmesi şartı bulunmaktadır¹²⁹. Bunun yanında bazı ekstrem sporcuların ilgili atlayış, dalış ve tırmanışları gerçekleştirirken bulundukları yerin kamu otoritelerine veya özel güvenliklerine yeterli bilgilendirme yapmadıkları açıktır¹³⁰. Bu

Olivier., 'Moral Dilemmas of Participation in Dangerous Leisure Activities', Leisure Studies (2006) 25(1) 98.

¹²⁷ Dağcılık mevzuatında Dağ Mihmandarları Yönetmeliği dışında yönerge ve talimatlar gibi bazı adsız düzenleyici işlemler bulunmaktadır.

¹²⁸ Erdemli (n 97) s. 148-149. Bu bağlamda 10-11 Mayıs 1996'da Everest Dağı'nda kar fırtınasına yakalanan sekiz profesyonel dağcının ölümünü hatırlamak gerekmektedir. Everest tırmanışları o yıl toplam on iki dağcının ölümüyle tartışma konusu olmuş ve dağ tırmanışlarının ticarileştirildiği ileri sürölmüştür. Swostika Khanal, 1996 Mount Everest Disaster, <<https://himalayan-masters.com/1996-mount-everest-disaster/>> erişim tarihi 25.02.2025.

¹²⁹ TSSF Serbest Dalış Rekor Denemeleri Talimatı, <<https://tssf.gov.tr/wp-content/uploads/2016/03/serbest-dalis-rekor-deneme-talimati.pdf>> erişim tarihi 25.02.2025.

¹³⁰ Örneğin ekstrem spor tutkunu ve internet fenomeni olan, Remi Enigma adıyla bilinen Fransız Remi Lucidi tatil için gittiği Hong Kong'da Mid Levels bölgesinde bulunan 219 m yüksekliğindeki Tregmenter Tower'a izinsiz şekilde çıkmaya çalışmış ve 68. kattan düşerek hayatını kaybetmiştir. Lucidi'nin Paris, Dubai ve Tayland'daki yüksek binalar veya gökdelenlerin tepesine çıktığı ve bu tırmanışlarda kendi fotoğraflarını paylaşmak gibi bir tutkusu olduğu bilinmektedir. Ekstrem Spor Tutkunu Fransız Fenomen 68inci Kattan Düşerek Öldü, <<https://10haber.net/dunya/ekstrem-spor-tutkunu-fransiz-fenomen-68inci-kattan-duserek-oldu-227688/>> erişim tarihi 18.02.2025. Abu Dhabi, Londra, Montreal, Paris, Barcelona, Hong Kong gibi metropollerdeki gökdelenlere herhangi bir ip ya da halat kullanmadan ekipmansız tırmanış yapan "Spiderman" lakaplı Fransız Alain Robert'in de güvenlik birimlerinden izinsiz şekilde tırmanışlarını gerçekleştirdiği ve emniyet güçleriyle problemler yaşadığı sıklıkla medyaya yansımaktadır.

durum belirli spor dallarına ilişkin özel mevzuatta kendisine yer bulmaktadır. Örneğin dalışlardaki yüksek risk faktörü sebebiyle yabancı uyruklulara Türk rehber balık adamların refakat etmeleri gerekmektedir¹³¹. Benzer şekilde dağcılık mevzuatında “dağ mihmandarları”nın tırmanışa refakat etmesi ve tırmanışı yapan ekiplerin sorumluluğunun lisanslı şekilde görev yapan bu kimselere verilmesi bu meselenin yansımasıdır¹³².

Hukuk ekstrem sporlarla ilgili denetim ve müdahaleyi her zaman ahlaki bir gerekçeyle dayandırarak yapmak zorunda değildir; zira tüm modern hukuk kurallarının temelinde daima bir ahlaki gerekçenin olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Kişi ekstrem sporu riskin yüksekliği hesaplayarak gerçekleştiriyor ve sorumluluğu alıyorsa burada kişinin sportif eylemi veya eylem sonrası akıbetine ilişkin devletin müdahalesi olmalı mıdır? Bu bakımdan liberteryenizm kişiye sportif eylemlerde tüm riskleri üzerine aldığı gerekçesiyle müdahale edilmemesini savunmaktadır; ancak burada liberteryen paternalizmi gündeme almak gerekmektedir. Thaler ve Sunstein tarafından geliştirildiği yukarıda ifade edilmiş olan bu tür paternalizmin amacı bir karar anında diğer alternatifleri engellemeden bir seçim mimarisıyla kişileri seçme özgürlüğünü engellemeden bir yöne doğru karar almaya zorlamaktır¹³³. Bu yönüyle etik kurallar ve şeffaflık sayesinde liberteryen paternalizmin toplumun refahını artırmak için uygun maliyetli bir araç olarak düşünülebileceği söylenebilir; zira insanların hatalarından öğrenmeleri gerektiğini söylemek ve müdahale yerine eğitim ve özgürlüğü desteklemek iyi niyetli bir bakış açısı olarak yetersiz kalmaktadır¹³⁴. Bu temelde paternal müdahaleler reddedildiğinde örneğin aşk acısıyla intihar etmeyi düşünen bir gencin ölme özgürlüğüne müdahale edilmemeli,

¹³¹ Türk Karasularında Sportif Amaçlarla Yapılacak Aletli Dalışlara İlişkin Yönetmelik, <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5379&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>> erişim tarihi 17.02.2025.

¹³² Dağ Mihmandarı Yönetmeliği’ne göre mihmandar “dağlarda yol gösteren, çıkılan dağı bilen, olağanüstü durumlarda arama, kurtarma organizasyonu ve operasyonu yapabilen” dağcıları ifade etmektedir. Yönetmeliğin 13. maddesinde mihmandarların acil durum ve kriz anlarında dağdaki ekip içerisinde tek yetkili kişi olduğu ifade edilmektedir. Dağ Mihmandarları Yönetmeliği, <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4252&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>> erişim tarihi 24.02.2025.

¹³³ Svendsen (n 7) 267-268. Bu konuda ilgili makale için bkz. Sunstein, C, Thaler, R, ‘Libertarian paternalism is not an oxymoron’, The University of Chicago Law Review (2003) 70(4), 1159-1202.

¹³⁴ Şebnem Özdemir, ‘Liberter Paternalizm (Özgürlükçü Babacılık) ve Devlet Politikaları’. Toplumsal Politika Dergisi (2022) 3(1) 49.

maske takmak istemeyenler serbest bırakılmalı, sokağa çıkma yasakları ve sigara ile alkol üzerindeki günah vergileri tamamen kaldırılmalıdır¹³⁵.

Sonuç olarak özgürlüğün sınırları meselesi bireylerin topluma aidiyetleri kabul ediliyorsa toplumun genel refahı için göz önüne alınması elzem bir konu olmaktadır. Bu yönüyle liberteryen paternalizmin yumuşak ve zayıf müdahale biçimlerine daha uygun olduğunu ifade eden Svendsen, bireyin refahını gözetecek biçimde devlet veya devlet dışı kaynaklardan gelebilecek müdahalelere bu yolla kapı aralandığını vurgulamaktadır. Örneğin bir kamu politikası olarak yurttaşın ne yapacağını inceleyen devlet, dürtme (*nudge*) yoluyla sıradan insanları belirli bir norma zorlamadan veya eylemlerini yasaklamadan rasyonel bir seçime yönlendirme amacını taşımaktadır¹³⁶. Bu hususta ekstrem sporlarda kişiler adrenalin tutkusuyla sportif faaliyete yönelmektedir; ancak bu sporları engellemek pratik olarak mümkün olmadığından kişilere eylemlerinde destek vermek yerine belirli paternal müdahalelerde bulunulması gerekmektedir. Davranışsal ekonominin çıktıları yoluyla kişiler bu dürtmeler yoluyla sağlıklarına, özel yaşamlarına, diğer kişilerin menfaatine ve çevre yararına kararlarını bir kez daha düşünebilir veya değiştirebilirler¹³⁷. Kendi özgür seçimleriyle eylemlerinin kişisel ve toplumsal sonuçları konusunda uyarılmış kişiler özel ve kamusal alandaki aidiyetlerinin bilinciyle tüm risklerin farkında olarak eylemlerini gerçekleştirmeli ve spor sırasında bütün sorumluluğu aldıklarını beyan etmelidir.

SONUÇ

Liberteryen düşünceye göre ekstrem sporu yapan kişi diğer eylemlerinde olduğu gibi yüksek risk içeren sportif denemelerinde de tamamen sorumluluğa sahiptir. Buradan hareketle kişinin kendi bedeni üzerindeki tekелci hakimiyeti ekstrem sporlarla ilgili

¹³⁵ Özdemir (n 134) 49-50.

¹³⁶ Svendsen (n 7) 275-277.

¹³⁷ Itamar Schatz, Dürtme Teorisi: Küçük Dürtmeler, İnsanların Seçimlerini Önemli Derecede Nasıl Etkileyebiliyor? <<https://evrimagaci.org/durtme-teorisi-kucuk-durtmeler-insanlarin-secimlerini-onemli-derecede-nasil-etkileyebiliyor10913?srltid=AfmBOoojyAbHCykARhsGO5mAFPWBNX1NZpi9Bvv8WFCx4FxIk8bXo2mQ>> erişim tarihi 02.03.2025.

sporculara herhangi bir kısıtlamanın getirilmemesini gerektirmektedir. Çoğunlukla doğada gerçekleştirilen ve tıbbi müdahalenin kısıtlı olduğu yerlerde yapılan ekstrem sporlarda birey birçok risk faktörünü üzerine alarak dalış, atlayış veya tırmanışını gerçekleştirmektedir; ancak bu mesele kişinin içe karşı korunması veya kişinin iradi olarak vücut bütünlüğüne verebileceği zararlardan kendisine karşı korunmasının tartışılmasını gerektirmiştir. Diğer bir ifadeyle kişinin yaşama ve ilerleme imkanı bakımından kararlarını özgürce vermesi asıldır; ancak kişinin alacağı risk ve kendisine yönelik gerçekleştirebileceği tahribat somut dünyada zarara yol açacağından kişinin eylemleri engellenebilmektedir. Bu sebepten dolayı çalışmada vurgulandığı üzere kişinin gerçekleştirdiği hukuki işlemlerle kendisine karşı korunması veya kişiliğini aşırı derecede sınırlaması yalnız medeni hukukta değil, başta ceza ve idare hukuku olmak üzere birçok pozitif hukuk düzenlemesinde ele alınmış bir konudur.

Buradan hareketle çalışma yüksek şekilde ölüm riski içerecek sporların yapılmasını hukuki açıdan teoride ve pratikte tartışma konusu yapmıştır. Çin ve İsviçre örneklerinde görüldüğü gibi bu sporlara devlet müdahalesi gerçekleştirebilmekte veya bu müdahaleler parlamentolarda tartışmaya açılmaktadır. Ayrıca kişi kendi riskinin sorumluluğunu aldığını ifade etmektedir; ancak risklerin gerçekleşmesi sonrası arama-kurtarma ekiplerine sorumluluklar düşmekte, kişinin bedenine ulaşmak devlete mali olarak külfete neden olmaktadır. Örneğin kıta veya ülkeler arası yüzme denemeleri kişinin hipotermi, vahşi hayvan saldırısı ya da boğulma yoluyla ölümüne neden olabilecek eylemlerdir; ancak sonuç ne olursa olsun bir kurtarma veya eşlik faaliyetinin bulunması gerekmektedir. Bununla birlikte bu eşlik faaliyetlerinin her ekstrem spor branşında gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Ayrıca serbest solo tırmanış, serbest dalış, gökdelen tırmanışı bazı ekstrem sporlarda ekipman kullanımı olmadan gönüllülük usulüyle gerçekleştirilmektedir. Wingsuit ve base jumping gibi sporlarda yaşanan ölümler istatistiksel olarak bu sporlarda risklerin yüksek olduğunu göstermektedir. Keza birçoğu genç popülasyon içerisinde kişinin heyecan arayışları kentlerde giderek çatı parkuru (rooftop parcour) veya binalar arası yapılan atlayışlar gibi ekstrem nitelikte yeni eylemlerin gelişmesine yol açmaktadır.

Liberteryen paternalizm burada son bir çare olarak düşünülebilir; zira bu kavramda yüksek riskleri öngörerek kişilerin seçim özgürlüğüne sahip olmaları kabul edilmektedir. Bu durum paternal müdahalenin bilinen anlamıyla uyumlu görünmeyebilir; ancak kişinin maddi, manevi ve iktisadi bütünlüğünü tehlikeye atacak eylemlerine yönelik müdahale sporcunun karar özgürlüğüne uygun şekilde gerçekleşmektedir. Kişinin seçim özerkliğini koruyarak ve onu ödül/ceza ikilemine sokmadan doğru olanı seçmesine yönlendirmek burada asıldır. Bu durum şüphesiz yaşanabilecek risk ile sonuçlar konusunda sporcuları bilgilendirmek ve istatistiki bilgiler yoluyla onları eğitmekle mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akman ŞT, *Hukuk ve Politika İlişkisi Hukukun Ekonomi Politik Analizi ve Liberal Hukuk Düzeninin Eleştirisi* (İmge Kitabevi 2015).
- Bakırcı F, *John Locke'ta Mülkiyet Anlayışı* (Ebabel 2004).
- Barnett RE, 'Modern Liberteryenizmin Ahlâkî Temelleri' (Mustafa Erdoğan tr) *Liberal Düşünce Dergisi* (2007) (46), 11-28.
- Berlin I, 'İki Özgürlük Kavramı' (Mustafa Erdoğan tr) *Liberal Düşünce Dergisi* (2007) (46) 59-72.
- Brennan J, *Liberteryenizm* (Atilla Yayla tr, Liberte 2015).
- Büyüktanır Özcan BG, *Çocuğun Kişilik Hakkı ve Çocuğun Kişilik Hakkının Hukuka Aykırı Fiillere Karşı Korunması* (Yetkin 2019).
- Can N, 'Siyasal Bir Felsefe Olarak Liberteryenizm', Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2010) 10(2), 39-51.
- Cohen GA, *Self-Ownership Freedom and Equality* (Cambridge 1995).
- Çapan A, *Isiah Berlin: İki Özgürlük Arasında* (XII Levha 2015).
- Dieter V, *Spor Sosyolojisi* (Ayşe Atalay tr, Alkım 1998).

- Dural M, Öğüz T, *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku* (Filiz Kitabevi 2013).
- Dülger M, ‘Murray N. Rothbard’ın Liberteryen Hukuk Kuramı: Felsefi Ana Hatları ve Politik Çıktıları’, *Marmara Hukuk Araştırmaları Dergisi* (2024) 30(2) 596-620.
- Erdemli A, *Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi* (E Yayınları 2002).
- Ertaş Ş, Hasan Petek, *Spor Hukuku* (Yetkin 2011).
- Freeman S, ‘İlliberal Liberteryenler: Liberteryenizm Niçin Liberal Bir Görüş Değildir?’, *Liberal Düşünce Dergisi* (2011) 16(39) 5-39.
- Friedman M, *Kapitalizm ve Özgürlük* (Nilgün Himmetoğlu, Doğan Erberk tr, Serbest Kitaplar 2021).
- Gillet B, *Spor Tarihi* (Mustafa Durak tr, Gelişim 1975).
- Gürer B, ‘Dağcılık- Heyecan Arayışı ve Ölüm Kaygısı Üzerine Bir İnceleme’, *Journal of Sport Sciences Research* (2022) 7(1), 97-108.
- Güriz A, *Hukuk Felsefesi* (Siyasal 2013).
- Hart HLA., *Hukuk, Özgürlük ve Ahlak* (Erol Öz tr, Dost Kitabevi 2014).
- Helvacı İlhan, *Türkçe-Fransızca-Almanca ve İngilizce Medenî Hukuk ve Borçlar Hukuku Terimleri ve Kullanım Örnekleri* (XII Levha 2021).
- Heywood A, *Siyasi İdeolojiler* (Levent Köker tr, Adres 2011).
- Heywood A, *Siyasetin Temel Kavramları* (Hayrettin Özler tr, Adres 2012).
- İnceoğlu S, *Ölme Hakkı (Ötanazi)* (Ayrıntı 1999).
- Kapani M, *Kamu Hürriyetleri* (Yetkin 1993).
- Karabağ Bulut N, *Medeni Kanunun 23. Maddesi Kapsamında Kişilik Hakkının Sözleşme Özgürlüğüne Etkisi* (XII Levha 2014).
- Kartal Memiş P, ‘Bir Hak Olarak Spor Faaliyeti’ *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* (2020) 26 (2), 537 – 570.

- Kekeç ET, Konar M, 'Sabit Hücüm Açısı ile Yapılan Wingsuit Atlayışlarının Aerodinamik Hesaplamalarının İncelenmesi' Journal of Aviation (2021) 5(1), 1-8.
- Kırlı Ö, *Liberteryenizm* (Orient 2015).
- Kökcü H, *Paternalizm Kavramı ve Örnek Uygulamalar* (XII Levha 2022).
- Kusz K, 'Extreme America: the cultural politics of extreme sports in 1990s America' in (ed. Belinda Wheaton) *Understanding Lifestyle Sports* (Routledge 2004) 197-214.
- Laver L, Pengas IP, Mei-Dan O, 'Injuries in extreme sports'. *Journal of Orthopaedic Surgery and Research* (2017) 59(1) 1-8.
- Locke J, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* (Fahri Bakırcı tr, Serbest Kitaplar 2012).
- Macpherson CB, *Mülkiyetçi Bireyciliğin Siyasal Teorisi Hobbes'tan Locke'a* (Ali Karatay tr, Ketebe 2024).
- Mill JS, *Hürriyet Üstüne* (Mehmet Osman Dostel tr, Liberte 2009).
- Nozick R, *Anarşi, Devlet ve Ütopya* (Alişan Oktay tr, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2015).
- Olivier, S., 'Moral Dilemmas of Participation in Dangerous Leisure Activities', *Leisure Studies* (2006) 25(1) 95–109.
- Ölmez G ve Kılıç, A. Ş, 'Boks ve Kafes Dövüşü Müsabakalarında Gerçekleştirilen Spor Kurallarına Uygun Davranışların Suç Teorisi Bakımından Değerlendirilmesi' *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (2021) 25(2) 669-710.
- Özdemir S, 'Liberter Paternalizm (Özgürlükçü Babacılık) ve Devlet Politikaları' *Toplumsal Politika Dergisi* (2022) 3(1) 38-51.
- Palmer C, 'Death, Danger and the selling risks in adventure sports' in (ed. Belinda Wheaton) *Understanding Lifestyle Sports* (Routledge 2004) 55-69.
- Pink T, *Özgür İrade: Kısa Bir Giriş* (Kurtul Gülenç tr, Say 2023).
- Robinson V, 'Taking risks: identity, masculinities and rock climbing' in (ed. Belinda Wheaton) *Understanding Lifestyle Sports* (Routledge 2004) 113-130.

- Rothbard M, Eşitlikçilik Doğaya Karşı İnsan (Mustafa Acar tr, Liberte 2009).
- Rowe D, *Popüler Kültürler Rock ve Sporda Haz Politikası* (Mehmet Küçük tr, Ayrıntı 1996)
- Rowley C, *Özgürlük ve Devlet* (İbrahim Dalmış tr, Liberte 2002).
- Sandel M, *Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?* (Mehmet Kocaoğlu tr, Eksi Kitaplar 2018).
- Savcı B, *Yaşam Hakkı ve Boyutları* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1980).
- Scmidt D, *Adaletin Unsurları* (Hayrettin Özler tr, Liberte 2010).
- Serozan R, 'Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler', İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi (2011) 11(14), 93-112.
- Sinnott-Armstrong W, *Tanrısız Ahlak?* (Attila Tuygan tr, Ayrıntı 2011).
- Sunstein, C, Thaler R, 'Libertarian paternalism is not an oxymoron', The University of Chicago Law Review (2003) 70(4), 1159-1202.
- Svendsen L, *Özgürlüğün Felsefesi* (Murat Erşen, Ahmet Yurtkul tr, Redingot Kitap 2021).
- Şimşek KY, 'Dünya Spor Endüstrisinde Ekstrem Sporların Gelişimi ve Yeri' CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (2010) 5(1) 21-27.
- Tekinsoy Okay Ö, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı* (XII Levha 2011).
- Turan B, 'Kamu Düzeninde İnsan Onuru ve Bireyin Kendine Karşı Korunması', KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (2020) 5(1), 53-72.
- Ünver Şahin FS, *Hukuk Felsefesinde İrade Serbestliği ve Sorumluluk* (Astana 2018).
- Üskül Engin ZÖ, *Bireyselciliğe Tarihsel Bakış* (Büke 2003).
- Wacks R, *Hukuk Kuramını Anlamak Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramına Giriş* (Fatma Süzgül Şahin Ünver, Serdar Ünver tr, Astana 2016).
- Waldron J, *The Right to Private Property* (Oxford University Press 2002).

Wheaton B, 'Mapping The Lifestyle Sport-Scape' in (ed. Belinda Wheaton) Understanding Lifestyle Sports (Routledge 2004) 1-28.

Vergara F, *Liberalizmin Felsefi Temelleri* (Bülent Arıbaş tr, İletişim 2014).

Yükselbaba Ü, Liberal Dağıtıcı Adalet Tartışmaları: Bentham, Mill, Rawls, Dworkin ve Nozick (XII Levha 2016).

İnternet Kaynakları

Adrenalin Arttırıcı Sporlar Tartışılıyor, <https://www.haberturk.com/saglik/haber/1132182-adrenalin-artirici-sporlar-tartisiliyor>> erişim tarihi 8.02.2025.

Ali Ulusoy, Profesyonel Spor İnsani mi, <<https://t24.com.tr/yazarlar/ali-d-ulusoy/profesyonel-spor-insani-mi,32056>> erişim tarihi 14.02.2025.

Alman yamyama 8,5 yıl hapis cezası, <https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/01/040130_almanya_yamyam.shtml> erişim tarihi 11.02.2025.

Andrew Bisharat, Why Are So Many Base Jumpers Dying, <<https://www.nationalgeographic.com/adventure/article/why-are-so-many-base-jumpers-dying>> erişim tarihi 01.03.2025.

Asya Robins, Serbest Dalış: İnsanlar Tek Nefeste Daha Ne Kadar Derine İnebilir?, <<https://www.bbc.com/turkce/articles/clmvk0m834jo>> erişim tarihi 21.02.2025.

Bungee Jumping Kazasından Mucize Kurtuluş, <https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2012/01/120109_vid_bungee_jump> erişim tarihi 22.02.2025.

Chasing Danger- Why Do Extreme Athletes Risk their Lives?, <<https://www.dw.com/en/chasing-danger-why-do-extreme-athletes-risk-their-lives/a-60789733>> erişim tarihi 17.02.2025.

China Bans Extreme Sports In The Wake Of Gansu Ultramarathon Tragedy, <<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/jun/03/china-bans-extreme-sports-in-wake-of-gansu-ultramarathon-tragedy>> erişim tarihi 25.02.2025.

Civil Liability in Extreme Sports, <<https://theimpactlawyers.com/articles/civil-liability-in-extreme-sports>> erişim tarihi 15.02.2025.

Dağ Mihmandarları Yönetmeliği,
<<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4252&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>> erişim tarihi 24.02.2025.

Dünyada Meydana Gelmiş Bungee Jumping Kazaları, <<https://turkeyoutdoor.org/dunyada-meydana-gelmis-bungee-jumping-kazalari/>> erişim tarihi 23.02.2025.

'Dünyanın en iyi serbest dalışçısı' Molçanova, denizde kayboldu,
<<https://anlatilaninotesi.com.tr/20150805/1016962117.html>> erişim tarihi 18.02.2025.

Ekstrem Spor Tutkunu Fransız Fenomen 68inci Kattan Düşerek Öldü,
<<https://10haber.net/dunya/ekstrem-spor-tutkunu-fransiz-fenomen-68inci-kattan-duserek-oldu-227688/>> erişim tarihi 18.02.2025.

Felix Baumgartner, <<https://www.redbull.com/tr-tr/athlete/felix-baumgartner>> erişim tarihi 20.02.2025.

'It's easier than life on the ground': meet the Russian climbers who fell in love scaling the world's skyscrapers,
<<https://www.theguardian.com/film/article/2024/jul/07/skywalkers-a-love-story-documentary-netflix-angela-nikolau-ivan-beerkus-rooftoppers>> erişim tarihi 18.02.2025.

Itamar Schatz, Dürtme Teorisi: Küçük Dürtmeler, İnsanların Seçimlerini Önemli Derecede Nasıl Etkileyebiliyor? <<https://evrimagaci.org/durtme-teorisi-kucuk-durtmeler-insanlarin-secimlerini-onemli-derecede-nasil-etkileyebiliyor10913?srsid=AfmBOoojyAbHCykARhsGO5mAFPWBNX1NZpi9Bvv8WFCx4FxIk8bXo2mQ>> erişim tarihi 02.03.2025.

Kris Annapurna, Wingsuiting: A 1 in 500 Chance of Death,
<<https://explorersweb.com/wingsuiting-dance-with-death/>> erişim tarihi 18.02.2025.

List of Extreme and Adventure Sports, <<https://www.extremeinternational.com/list-of-extreme-sports>> erişim tarihi 17.02.2025.

Macera Tutkunlarının Vazgeçilmezi Ekstrem Sporlar, <<https://www.aa.com.tr/tr/spor/macera-tutkunlarinin-vazgecilmezi-ekstrem-sporlar/1391089>> erişim tarihi 21.02.2025.

Marina Wentzel, ‘Valley of Death’: Are the Swiss Too Tolerant of Extreme Sports?, <<https://www.swissinfo.ch/eng/politics/valley-of-death-are-the-swiss-too-tolerant-of-extreme-sports/47991344>> erişim tarihi 26.02.2025.

Olimpiyat Sembolleri, <<https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/127/163/OlimpiyatSembolleri>> erişim tarihi 13.02.2025.

Quick Ekstrem Sporlar Sigortası, <<https://www.quicksigorta.com/ferdi-kaza-sigortasi-ekstrem>> erişim tarihi 20.02.2025.

Ölüm Bu Sporun Bir Parçası, <<https://www.aa.com.tr/tr/spor/olum-bu-sporun-bir-parcasi/1238220>> erişim tarihi 17.02.2025.

Red Bull Cliff Diving Dünya Serisi: Türkiye, <<https://www.redbull.com/tr-tr/events/red-bull-cliff-diving-dunya-serisi-antalya-turkiye/yer-ve-tarih-2024-antalya>>

Soul Flyers: Limit Gökyüzü, <<https://www.redbull.com/tr-tr/soul-flyers-limit-gokyuzu>> erişim tarihi 20.02.2025.

Space Jump: Felix Baumgartner ile Uzay Atlayışı, <<https://www.redbull.com/int-en/films/space-jump-stratos>> erişim tarihi 21.02.2025.

Spor Dalları, <<https://olimpedia.olimpiyat.org.tr/tr/sports>> erişim tarihi 14.02.2025.

Swostika Khanal, 1996 Mount Everest Disaster, <<https://himalayan-masters.com/1996-mount-everest-disaster/>> erişim tarihi 25.02.2025.

TDK Sözlük, ‘Babacılık’, <<https://sozluk.gov.tr/>> erişim tarihi 10.02.2025.

Tehlikeli Spor Seyahat Sigortası (Yurt Dışı), <<https://www.seyahatsigortam.com/urunler/kurumsal-seyahat-sigortalari/yurt-disi-seyahat-sigortalari/tehlikeli-spor-seyahat-sigortasi-yurt-disi/>> erişim tarihi 20.02.2025.

The Dark Side of Red Bull The Perils of Extreme Sports, <<https://www.dw.com/en/the-dark-side-of-red-bull-the-perils-of-extreme-sports/a-16947956>> erişim tarihi 21.02.2025.

TSSF Serbest Dalış Rekor Denemeleri Talimatı, <<https://tssf.gov.tr/wp-content/uploads/2016/03/serbest-dalis-rekor-deneme-talimati.pdf>> erişim tarihi 25.02.2025.

Türk Karasularında Sportif Amaçlarla Yapılacak Aletli Dalışlara İlişkin Yönetmelik, <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5379&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>> erişim tarihi 17.02.2025.

Wingsuit'te Bi Şey Olmaz Anlayışı, <<https://socratesdergi.com/yazi/bi-sey-olmaz>> erişim tarihi 18.02.2025.

Yıldıray Gökkaya, Türkiye'de ekstrem sporlara uygun seyahat noktaları, <<https://www.adventureistanbul.com/turkiyede-ekstrem-sporlara-uygun-seyahat-noktalari/>> erişim tarihi 16.02.2025.